

**STRATEGIJA PROTIV MALOLJETNIČKOG PRESTUPNIŠTVA
U BOSNI I HERCEGOVINI**

(2006-2010)

maj 2006. godine

SADRŽAJ

I	<u>UVOD</u>	3
	1.1. Nastanak strateškog dokumenta	3
	1.2. Potreba za tranzicijom u oblasti maloljetničkog prestupništva u BiH	4
	1.3. Djeca u sukobu sa zakonom i karakteristike pojave maloljetničkog prestupništva	5
II	<u>GLAVNI CILJ I SPECIFIČNI CILJEVI STRATEGIJE</u>	7
III	<u>OSNOVNI PRINCIPI STRATEGIJE</u>	7
	3.1 Opšti principi	7
	3.2 Posebni principi	8
	3.3 Međunarodni standardi za oblast maloljetničkog prestupništva	9
IV	<u>PRETPOSTAVKE ZA OSTVARENJE STRATEGIJE</u>	11
V	<u>STRATEŠKI CILJEVI I AKCIONI PLANOVI</u>	13
	5.1 Zakonodavstvo – strateški ciljevi i plan aktivnosti	13
	5.2 Alternativne mjere – strateški ciljevi i plan aktivnosti	20
	5.3 Institucionalni tretman– strateški ciljevi i plan aktivnosti	25
	5.4 Prevencija – strateški ciljevi i plan aktivnosti	31
	5.5 Primjena krivičnog zakonodavstva za maloljetnike u praksi – strateški ciljevi i plan aktivnosti	38
ANEKS 1:	<u>SADAŠNJE STANJE U OBLASTI MALOLJETNIČKOG PRAVOSUĐA</u>	44
	1.1. Zakonodavni okvir	44
	1.2. Usaglašenost zakonodavstva u BiH sa međunarodnim standardima	45
	1.3. Institucionalni okvir i preovladavajuća praksa	46
	1.4. Dosadašnji i postojeći procesi u BiH vezani za oblast maloljetničkog prestupništva	49

I UVOD

1.1. Nastanak strateškog dokumenta

Ovaj strateški dokument nastao je kao rezultat razumijevanja složenosti pojave maloljetničkog prestupništva i potrebe da se na ovu pojavu odreaguje na odgovarajući način, kako bi se dugoročno spriječile njene razorne posljedice. Nadležne institucije u BiH prepoznale su da su djeca¹ u sukobu sa zakonom i djeca koja su pod rizikom da dođu u sukob sa zakonom (djeca društveno neprihvatljivog ponašanja), članovi društva kojima je potrebna posebna briga.

Takođe, *Strategija protiv maloljetničkog prestupništva u BiH*, (u daljnjem tekstu *Strategija*) je izraz odgovornosti organa i institucija u BiH, na svim nivoima, u ostvarenju međunarodno preuzetih obaveza, po osnovu međunarodnih konvencija o ljudskim pravima, te posebno pravima djece. U isto vrijeme, *Strategija* je dokaz napora koje ulažu institucije Bosne i Hercegovine u procesu prilagođavanja standardima Evropske unije kako pravosudnog sistema za maloljetnike tako i rada organa unutrašnjih poslova, te sektora socijalne politike.

Inicijativa za izradu ovog strateškog dokumenta nastala je kao rezultat rada velikog broja stručnjaka iz Bosne i Hercegovine iz ove oblasti, kao i međunarodnih organizacija Open Society Fund, Save the Children UK i UNICEF, u periodu između 2001. i 2004. godine. U februaru 2005. godine, Savjet/Vijeće ministara BiH, na prijedlog Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH i Ministarstva pravde BiH, usvojio je informaciju o izradi strateškog dokumenta i prihvatio predloženi način izrade, pod okriljem dva pomenuta državna ministarstva. Na taj način data je institucionalna potvrda važnosti inicijative za izradu strategije i njene operacionalizacije, koja će, kroz donošenje akcionih planova, obezbijediti sprovođenje strateških aktivnosti do 2010. godine.

Ključne aktivnosti iz kojih je neposredno nastala ova Strategija su istraživanja koja su proizvela *dvije studije o analizi situacije* na polju maloljetničkog prestupništva u BiH i *BiH Simpozijum o maloljetničkom prestupništvu* sa pratećim *Završnim sastankom*.

Istraživanja

Dvije komplementarne situacione analize dale su informacije o zakonodavstvu i praksi u zemlji², nalazeći visok stepen usaglašenosti sa međunarodnim standardima za ovu oblast zakonskih propisa ali i značajna zaostajanja u politikama koncipiranja prakse i u njenom provođenju. Ocjene stručnjaka na kojima se temelje obje analize ukazuju na značajno postojanje „mentaliteta institucionalnog pristupa“, jer se nerijetko ocjene o lošoj praksi vezuju za nedostatak ili nefunkcionisanje disciplinskih centara, vaspitnih domova i vaspitno-popravnih domova. Sa druge strane, prepoznavanje od strane teoretičara, ali i praktičara, mogućnosti koje bi kroz primjenu odgojnih/vaspitnih preporuka, kao novouvedenog koncepta koji omogućava preusmjerenje od formalnog krivičnog postupka, govore o prodiranju informacija i saznanja o novim pristupima u svijetu, koji su nastali na temelju novog i drugačijeg koncepta krivične odgovornosti tzv. „restorativnog prava“³.

BiH Simpozijum o maloljetničkom prestupništvu, oktobar 2003. godine i Završni sastanak simpozijuma, decembar 2003. godine

Želeći zadržati pokrenutu debatu stručnjaka nakon završenih istraživanja, kao i sa ciljem da oblast maloljetničkog prestupništva ne ostane zapostavljena u pomenutim reformskim procesima, sazvan je i održan BiH Simpozijum o maloljetničkom prestupništvu⁴ (u daljnjem tekstu Simpozijum). BiH Simpozijum je organizovan slijedeći princip da samo uključnje i angažman ključnih BiH aktera iz ovog područja može obezbijediti strateški pristup u procesu prilagođavanja evropskim i drugim međunarodnim standardima. Simpozijum je okupio preko 80 stručnjaka iz Bosne i Hercegovine iz svih oblasti koje su u vezi sa maloljetničkim prestupništvom.

¹ Pod pojmom „dijete“ ovaj dokument podrazumijeva maloljetna lica do navršanih 18 godina starosti.

² Analize završene prije usklađivanja krivičnih zakonodavstava u entitetima.

³ Pristup po kojem je krivično djelo povreda koja povređuje žrtvu, zajednicu i samog maloljetnika, te zbog toga sve strane trebaju biti dio odgovora na počinjeno krivično djelo sa osnovnim ciljem popravljanja štete i ponovnog uspostavljanja odnosa u zajednici.

⁴ BiH Simpozij su organizovali Open Society Fund BH (SOROS) i Save the Children UK.

Zaključci Simpozijuma i detaljni zapisnik upućeni su svim entitetskim i državnim institucijama. Na sazvanom Završnom sastanku simpozijuma u decembru 2003. godine, prihvaćeni su dokumenti sa Simpozijuma i potvrđen neophodan strateški pristup u cilju poboljšanja cjelokupne situacije. Usaglašeni stavovi predloženi su institucijama u BiH kao osnova za koncipiranje daljeg djelovanja:

1. Okvir za Strategiju predstavljaju pet strateških tema identičnih tematskim oblastima identifikovanim na Simpozijumu: zakonodavstvo, alternativne mjere, institucionalni tretmani, prevencija i primjena krivičnog zakonodavstva za maloljetnike.
2. Međunarodni standardi za oblast maloljetničkog prestupništva moraju biti ugrađeni u temelje Strategije.
3. Potrebno je zatražiti od nadležnih ministarstva osnivanje tijela za pripremu i sprovođenje Strategije uz moguće formiranje pet radnih grupa za pet strateških tema (uključujući predstavnike Distrikta Brčko).
4. Pozvani su organizatori Open Society Fund BH – SOROS, Save the Children UK i UNICEF-a da distribuiraju sve materijale nadležnim ministarstvima, kao i da koncipiraju daljnji proces.

Na tragu ovih zaključaka, Open Society Fund BH-SOROS i Save the Children UK osmislili su daljnji proces izrade Strategije, uz tijesnu saradnju i saglasnost Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH (u čijem se sastavu nalazi Vijeće za djecu) i Ministarstva pravde BiH. Savjet Ministara BiH odobrio je inicijativu za izradu strateškog dokumenta.

Strukturalno, ovaj strateški dokument sastoji se od pregleda aktivnosti preduzetih u prethodne tri godine, osnovnih karakteristika sadašnje situacije u oblasti maloljetničkog prestupništva u Bosni i Hercegovini, te strateških ciljeva i osnovnih grupa aktivnosti za svaku od pet strateških tema definisanih na Simpozijumu o maloljetničkom prestupništvu u Bosni i Hercegovini, održanom u oktobru 2003. godine: *Zakonodavstvo, Alternativne mjere, Institucionalni tretman maloljetnika, Prevencija i Primjena krivičnog zakonodavstva za maloljetnike*. Sprovođenje pojedinačnih aktivnosti iz pomenutih tematskih grupa dato je u Akcionim planovima za svaku od tema, uz definisanje nosilaca, perioda sprovođenja aktivnosti, potrebnih resursa (ljudskih i materijalnih), indikatora kojima će se mjeriti uspješnost sprovođenja, te definisanje prioriteta svake od aktivnosti prema sljedećoj skali: visoki, srednji, niski. Ukoliko se procijenilo potrebnim, za svaku od aktivnosti, naveden je i komentar.

1.2. Potreba za tranzicijom u oblasti maloljetničkog prestupništva u Bosni i Hercegovini

U Bosni i Hercegovini odvija se čitav niz paralelnih procesa karakterističnih za zemlje u tranziciji koji, na direktan ili indirektan način, imaju ogroman uticaj na živote djece. Prilagođavanje uslovima tržišne ekonomije, praćeno reformskim procesima u oblasti vladavine prava, uz reformu socijalnog sektora kao i neujednačen razvoj civilnog sektora, stvara situaciju u kojoj društvo ne može pružiti adekvatnu brigu o djeci. Na drugoj strani, ekonomsko siromaštvo stanovništva, promjena sistema vrijednosti, uz sve veće aspiracije ka materijalnim vrijednostima, i promijenjena tradicionalna uloga porodice, povećavaju faktore rizika vezane za zdravlje djece i njihovo socijalno ponašanje.

Kriminalitet maloljetnika⁵ u BiH je u stalnom porastu, dok odgovor društva na ovu pojavu, u najvećoj mjeri, počiva na ostacima modela reagovanja iz predratnog perioda, uz smanjene resurse institucija koje rade sa djecom u sukobu sa zakonom.

Reformski procesi u sektoru pravosuđa koji su donijeli izmjene u zakonodavstvu i organizaciji pravosuđa, nisu još uvijek praćeni investiranjem niti prilagođavanjem postojeće infrastrukture za sprovođenje zakonskih rješenja za maloljetnike koji su došli u sukob sa zakonom.

Uz to, projekti i inicijative koje međunarodne i domaće organizacije sprovode na području maloljetničkog pravosuđa, koji su uglavnom parcijalni i relativno skromnog obima, nisu rezultirali suštinskim promjenama niti u pristupu ovoj problematici, niti u preovlađujućoj praksi rada sa maloljetnicima.

Posmatrajući oblast maloljetničkog pravosuđa u BiH kao sistem koji obuhvata podsisteme prevencije, sprovođenja krivičnog pravosuđa i reintegracije maloljetnika koji su došli u sukob sa zakonom, ne može se

⁵ Maloljetnik je dijete ili mlada osoba koja se, prema datom pravnom sistemu, može tretirati drugačije od odraslih po pitanjima prestupa, Minimalna pravila UN-a o sprovođenju maloljetničkog prestupništva (Pekinška pravila).

govoriti o unaprijeđenom položaju maloljetnika u sukobu sa zakonom unutar takvog sistema, niti o unapređenju samog sistema u poslijeratnom periodu.

Cilj ovog strateškog dokumenta jeste da se u narednih pet godina u BiH, na osnovu pristupa koji u većoj mjeri uvažava prava djeteta u sukobu sa zakonom, unaprijedi rad u oblasti maloljetničkog prestupništva, dovodeći ga u što je moguće veći sklad sa međunarodnim standardima. Pri tome, savremeni koncepti poimanja odgovora društva na kriminalitet mladih trebali bi biti široko prihvaćeni u javnosti, a pri sprovođenju Strategije trebalo bi uzeti u obzir razvojne mogućnosti na državnom, entitetskom i lokalnom nivou.

Ova Strategija operiše terminom “djeca i mladi u sukobu sa zakonom” i na taj način obuhvata i djecu koja se smatraju krivično neodgovornom (ispod 14 godina) koja su došla u sukob sa zakonom. Takođe, u Strategiji se koristi termin *maloljetni prestupnik*⁶ i *rad u oblasti maloljetničkog prestupništva*, imajući u vidu da su ovi termini sve više zastupljeni u diskusijama stručnjaka iz ove oblasti u BiH. Upotrebom riječi 'prestupnik' želi se smanjiti pežorativno značenje riječi delinkvent. Iako ne postoji jasno omeđen sistem maloljetničkog pravosuđa, **povezanost, uslovljenost i rad** na sprečavanju kriminaliteta maloljetnika svih sektora, sektora unutrašnjih poslova, pravosuđa, socijalne zaštite i obrazovanja, potvrđuju da se može govoriti o **cjelovitoj oblasti maloljetničkog pravosuđa** ili sistemu maloljetničkog pravosuđa.

Iako se definisanje terminologije ne postavlja kao strateška aktivnost, uočena je potreba da se teoretičari i praktičari angažuju na definisanju i usklađivanju terminologije u ovoj oblasti.

1.3. Djeca u sukobu sa zakonom i karakteristike pojave maloljetničkog prestupništva

U BiH maloljetničko prestupništvo se vidi kao društveno neprihvatljivo ponašanje koje obuhvata preddelinkventno i delinkventno ponašanje mladih uzrasta od 14 do 18 godina (djeca od 14 do 16 godina u zakonodavstvu su definisana kao mlađi maloljetnici, a od 16 do 18 godina kao stariji maloljetnici), a takođe i mlađih od 14 i starijih od 18 godina. I mlađi punoljetnici, osobe od 18 do 21 godinu, u određenim situacijama podliježu normama krivičnog zakonodavstva za maloljetnike. Shodno tome, za sticanje uvida u sadašnje stanje pojave, odnosno njenih osnovnih obilježja, neophodno je sagledati slijedeće elemente:

1. Faktori rizika od dolaska u sukob sa zakonom
2. Ko čini grupu djece koja dolaze u sukob sa zakonom i najčešće počinjena krivična djela
3. Kretanje pojave i recidivizam

Faktori rizika

Bosanskohercegovačko društvo je siromašno postkonfliktno društvo u tranziciji. Sama po sebi ova tri obilježja društva predstavljaju faktore rizika koji mogu dovesti mlade do raznih oblika društveno neprihvatljivog ponašanja, pa i dolaska u sukob sa zakonom. Kao faktore rizika, treba imati u vidu i kvalitet zdravstvene i socijalne zaštite, porast prometa narkotika, te rizike vezane za porodicu (poremećeni odnosi u porodici, nedostatak brige i kontrole od strane roditelja, nasilništvo, alkoholizam), školu (neredovno pohađanje škole i prekid školovanja), vršnjačku grupu (uticaj i pritisak vršnjaka), neposredno okruženje mladih i djece, kao i neka obilježja samih adolescenata (emocionalna i socijalna nezrelost, niska tolerancija na frustraciju, slaba socijalna prilagodljivost, potreba za dokazivanjem uz negativnu identifikaciju itd.).

Ko čini grupu djece koja dolaze u sukob sa zakonom i koja su najčešće počinjena krivična djela

U grupi krivično odgovorne djece uzrasta od 14 do 18 godina, zakon najčešće krše djeca od 16 i 17 godina. Primjetna je pojava da sve mlađa djeca dolaze u sukob sa zakonom. Posebno zabrinjava porast broja djece ispod 14 godina koja su krivično neodgovorna, kako među počiniocima prekršaja tako i među počiniocima krivičnih djela. Ovakvom ponašanju često prethodi, ili ga prati, sve veći broj zanemarivanja, prekidanja i napuštanja redovnog školovanja, naročito srednjeg ali i osnovnog. Dječaci su izrazitija grupa maloljetnih prestupnika, a urbana sredina češće je ambijent gdje je maloljetničko prestupništvo prisutno ili izrazitije prisutno. Najčešće počinjena krivična djela su djela protiv imovine (procijenjenih 90% u strukturi počinjenih krivičnih djela), a u znatno manjem broju su djela protiv života i tijela i krivična djela protiv javnog reda i mira.

⁶ Maloljetni prestupnik je dijete ili mlada osoba za koju se tvrdi da je izvršio/izvršila, ili za koga/koju je utvrđeno da je izvršio/izvršila prijestup. Prijestup je svako ponašanje (postupanje ili nečinjenje) koje je kažnjivo po dotičnom pravnom sistemu. (Pekinška pravila)

Kretanje pojave i recidivizam

Prema statističkim podacima pravosuđa u FBiH i podacima koje bilježe tužilaštva RS, od 2002. do 2004. godine primjetna je tendencija rasta maloljetničkog prestupništva. U 2005. godini taj rast se nastavlja u FBiH, dok je u RS evidentan blagi pad broja prijavljenih maloljetnika. Za razliku od Republike Srpske, u FBiH ova pojava se redovno statistički prati i obrađuje.

A. Podaci za FBiH⁷

Godina	2002	2003	2004	2005
1. Prijavljeni maloljetnici, uključujući i djecu mlađu od 14 godina	632	601	917	1178
2. Osuđeni (maloljetnici kojima su izrečene mjere/sankcije)	286	640	528	633

B. Podaci za RS⁸

Godina	2002	2003	2004	2005
1. Prijavljeni maloljetnici, uključujući i djecu mlađu od 14 godina	635	676	1039	942
2. Osuđeni (maloljetnici kojima su izrečene mjere/sankcije)	-	187	414	-

Smatra se da je maloljetničko prestupništvo jedan od izvora kriminaliteta punoljetnih lica. Posebnu pažnju zaslužuje recidivizam odnosno ponovno činjenje krivičnih djela. Recidivističko kriminogeno ponašanje se formira u dužem vremenskom periodu i vrlo je otporno na pokušaje njegovog mijenjanja. Prema postojećim podacima i zapažanjima, recidivisti čine oko 10% osuđenih⁹. Samo sporadično¹⁰, a diktirano nepostojanjem posebnih programa rehabilitacije i reintegracije, ovi se maloljetnici upućuju na posebne tretmane unutar sprovođenja postojećih mjera pojačanog nadzora.

Smatra se da je maloljetničko prestupništvo jedan od izvora kriminaliteta punoljetnih lica. Posebnu pažnju zaslužuje recidivizam odnosno ponovno činjenje krivičnih djela. Recidivističko kriminogeno ponašanje se formira u dužem vremenskom periodu i vrlo je otporno na pokušaje njegovog mijenjanja. Prema postojećim podacima i zapažanjima, recidivisti čine oko 10% osuđenih¹¹. Samo sporadično¹², a diktirano nepostojanjem posebnih programa rehabilitacije i reintegracije, ovi se maloljetnici upućuju na posebne tretmane unutar sprovođenja postojećih mjera pojačanog nadzora.

⁷ Statistički podaci za pravosuđe u Federaciji BiH dostupni u Statističkim godišnjacima koje izdaje Federalni zavod za statistiku Federacije BiH.

⁸ Podaci dostupni iz izvještaja tužilaštava RS (februar 2004., mart 2005., mart 2006.)

⁹ U Federaciji BiH u 2003. godine, od ukupno osuđene 292 maloljetne osobe bilo je 30 recidivista. Slični su pokazatelji (oko 10% recidivizma) Centra za socijalni rad u Banjaluci, izvedeni iz broja maloljetnika za koje je Centar prikupljao podatke u toku pripremnog postupka u 2002. godini.

¹⁰ Unutar Save the Children UK projekta rehabilitacije maloljetnih prestupnika *Čuka* u Banjaluci, nekoliko recidivista upućeno je od strane suda na poseban program u projektu, koji uključuje dodatne aktivnosti intenzivnijeg učenja i uopšte poboljšanja uspjeha u školi.

¹¹ U Federaciji BiH u 2003. godine, od ukupno osuđene 292 maloljetne osobe bilo je 30 recidivista. Slični su pokazatelji (oko 10% recidivizma) Centra za socijalni rad u Banjaluci, izvedeni iz broja maloljetnika za koje je Centar prikupljao podatke u toku pripremnog postupka u 2002. godini.

¹² Unutar Save the Children UK projekta rehabilitacije maloljetnih prestupnika *Čuka* u Banjaluci, nekoliko recidivista upućeno je od strane suda na poseban program u projektu, koji uključuje dodatne aktivnosti intenzivnijeg učenja i uopšte poboljšanja uspjeha u školi.

II GLAVNI CILJ I SPECIFIČNI CILJEVI STRATEGIJE

Cilj Strategije protiv maloljetničkog prestupništva u BiH je dovođenje zakonodavstva, politike i prakse u oblasti maloljetničkog prestupništva u sklad sa međunarodnim standardima, u kontekstu postojećih i procijenjenih kretanja socijalnih, ekonomskih, kulturnih, političkih i zakonskih faktora i okolnosti u Bosni i Hercegovini.

Za svaku od identifikovanih pet strateških tema relevantnih za situaciju u Bosni i Hercegovini definisani su specifični strateški ciljevi:

Tema 1: Zakonodavstvo

Strateški cilj: Stvaranje uslova za usvajanje i implementaciju Nacrta Zakona o maloljetnim učiniocima krivičnih djela, koje objedinjava procesni, materijalni i izvršni pravni aspekt, koji je baziran na međunarodnim standardima i rezultatima dobre prakse u drugim zemljama, te koji uvažava pravni, socijalni i kulturni kontekst Bosne i Hercegovine.

Tema 2: Alternativne mjere

Strateški cilj: Osigurati da u radu sa maloljetnicima koji su prekršili zakon, u svakoj fazi - od dolaska u sukob sa zakonom, u pripremnom postupku, u toku suđenja i nakon presude, postoje mogućnosti primjene *alternativnih modela rada (nadalje AMR)* u zajednici, usmjerenih na rehabilitaciju i reintegraciju maloljetnika.

Tema 3: Institucionalni tretman

Strateški cilj: Interventno transformisati ustanove sistema u kojima se izvršavaju mjere institucionalnog karaktera, a u smislu njihove humanizacije i osavremenjavanja tretmana u radu sa maloljetnicima u sukobu sa zakonom, prateći međunarodne standarde vezane za lišenje slobode kao i za uslove i režime u institucijama za prevaspitavanje.

Tema 4: Prevencija

Strateški cilj: Obezbijediti sprovođenje aktivnosti usmjerenih na promociju prevencije uz paralelno donošenje Programa prevencije maloljetničkog prestupništva za BiH, koji bi predstavljao okvir za rad na prevenciji na entitetskim, kantonalnim i opštinskim nivoima.

Tema 5: Primjena krivičnog zakonodavstva za maloljetnike u praksi

Strateški cilj: Ostvariti veću zaštitu prava maloljetnih prestupnika i podići kvalitet prakse kroz povećanje specijalizacije za rad sa mladima, poboljšanje uslova rada i veći stepen koordinacije službi policije, sudova, tužilaštava, advokata i centara za socijalni rad.

Sprovođenje aktivnosti kojima će se u potpunosti ispuniti postavljeni specifični ciljevi značiće i ispunjenje osnovnog cilja Strategije.

III OSNOVNI PRINCIPI STRATEGIJE

3.1 Opšti principi

Osnovu za izradu ove Strategije činili su međunarodni standardi za oblast maloljetničkog prestupništva dati u međunarodnim dokumentima. Dostizanje opšteg cilja Strategije kroz ispunjenje specifičnih strateških ciljeva, kako su dati prema definisanim strateškim temama, mora se bazirati na slijedećim opštim principima:

1. Princip poštivanja najboljeg interesa maloljetnika u sukobu sa zakonom;
2. Princip organizovanosti i koordinacije službi i institucija u ovlaštenim sistemima;
3. Princip solidarnosti i participacije;
4. Princip usmjerenosti na postavljene ciljeve;
5. Princip razvojnosti;
6. Princip koordinacije aktivnosti na nacionalnom i lokalnom nivou;
7. Princip međusektorske saradnje, odnosno princip saradnje između vladinih i nevladinih organizacija (međunarodnih i lokalnih), profitnih i neprofitnih organizacija;
8. Princip integralnog pristupa na nivou lokalne zajednice;
9. Princip praćenja realizacije aktivnosti.

Kod razrade i sprovođenja aktivnosti za ostvarenje strateških ciljeva neophodno je voditi računa i uvijek inkorporirati posebne principe, kako one sa stanovišta položaja samog maloljetnika, tako i posebne principe na kojima će se temeljiti odgovor društva kroz preduzete aktivnosti.

3.2 Posebni principi

Posebni principi sa stanovišta položaja maloljetnika

1. **Dijete odnosno maloljetnik je aktivni akter i u fokusu je svih aktivnosti.** Bilo da je u riziku od dolaska u sukob sa zakonom ili je već imalo iskustvo sukoba sa zakonom, dijete odnosno maloljetnik koji je prekršio zakon nije samo pasivni posmatrač, primalac socijalnih usluga ili optužena osoba koja izdržava određenu kaznu. Pored zakonskih odredbi koje ovakvu ulogu maloljetnika eksplicitno predviđaju, kao u slučaju pristanka maloljetnika na sprovođenje vaspitnih/odgojnih preporuka, u definisanju strateških aktivnosti nastoji se obezbijediti što aktivnija uloga maloljetnika. Ovo je posebno naglašeno u koncipiranju preventivnih programa i aktivnom učestvovanju u programima rehabilitacije gdje se zajedno sa maloljetnikom radi na povećanju odgovornosti za vlastite akcije.
2. **Porodica i porodično okruženje su faktori koji se moraju uzeti u obzir u najvećoj mogućoj mjeri** pri koncipiranju strateških ciljeva i aktivnosti, izradi zakonskih i podzakonskih akata, posebno kada se radi o prevenciji, rehabilitaciji i zatvaranju maloljetnika. Uključivanje porodice smatra se prioritetom, bilo da se radi o funkcionalnoj i podržavajućoj porodici ili o porodici koja to nije.

Posebni principi sa stanovišta odgovora na maloljetničko prestupništvo

1. **Unapređenje položaja djeteta u sukobu sa zakonom je dio integralne brige za dijete u bosanskohercegovačkom društvu.** Poboljšanje odgovora društva na maloljetničko prestupništvo nije nikakav poseban zahtjev koji se stavlja pred društvo i jednak je svim ostalim zahtjevima za osnovnu brigu o članovima društva, u ovom slučaju djeci. Takođe, dio je opšteg zahtjeva za vladavinom prava, za pružanjem adekvatnih socijalnih usluga ciljanoj populaciji i omogućavanjem adekvatnog pristupa pravosuđu.
2. **Maloljetničko pravosuđe se posmatra kao sistem koji obuhvata sve aktere i njihova djelovanja od trenutka kada je dijete/maloljetnik pod rizikom od dolaska u sukob sa zakonom do njegove reintegracije u društvo.** Ovakav sistem obuhvata pitanja koja se odnose na uzroke dolaska u sukob sa zakonom (prevencija) kao i pitanja tretmana djeteta od trenutka kada dođe u sukob sa zakonom (pitanja zaštite). U tom smislu, Strategija daje okvir za unapređenje funkcionisanja i upravljanja sistemom koji obuhvata zakonodavstvo, politiku i praksu, sektor unutrašnjih poslova, sudstvo, tužilaštvo i socijalnu zaštitu. Na ovaj način izbjegava se opasnost da krivično pravosuđe funkcioniše u izolaciji. Postiže se povezivanje krivičnog pravosuđa sa razvojnim aktivnostima u drugim sektorima koje su zasnovane na pravima djeteta i zagovara se praksa krivičnog pravosuđa koja bi, kroz podsticanje maloljetnika na razmišljanje i promjenu ponašanja, trebala smanjiti broj ponovnih prestupa.
3. **Rad u oblasti maloljetničkog pravosuđa zahtijeva razumijevanje ove problematike i sticanje dodatnih znanja na svim nivoima,** kako na nivou politike i prakse, tako i na nivou šire javnosti. U cilju sticanja novih znanja i boljeg razumijevanja ove oblasti, potrebno je sprovoditi različita istraživanja i uspostaviti funkcionalnu bazu podataka na čemu insistiraju i svi međunarodni standardi. Potrebni su podaci koji će poslužiti boljem razumijevanju postupka koji slijedi kada maloljetnici prekrše zakon. U tom smislu, neophodni su ne samo statistički podaci o broju maloljetnika koji su došli u sukob sa zakonom u određenom vremenskom periodu, nego i specifičniji podaci o vrstama krivičnih djela, broju maloljetnika u pritvoru i u institucijama, stopama recidivizma, broju maloljetnika koji su preusmjereni od formalnog sudskog postupka, dužini sudskih postupaka itd. Pored statistike, definisanju novih pravaca rada mogu doprinijeti i dokumentovani rezultati različitih projekata razvijenih sa ciljem unapređenja prakse, kao i analiza postignutih rezultata u koju bi trebalo uključivati i djecu i roditelje.
4. **U strateške aktivnosti treba uključiti primjere dobre prakse iz svijeta, koji dopunjuju postojeću tendenciju krivične politike u BiH.** Strateški ciljevi i aktivnosti generalno slijede pristupe savremenog zakonodavstva koji afirmišu blaža kažnjavanja mladih u odnosu na odrasle počinioce. Pri tome, ne isključuje se postojeći pristup bavljenja problematikom mladih u sukobu sa zakonom u BiH koji je

kombinacija kažnjavajućeg i rehabilitacionog pristupa, ali koji se dopunjuje filozofijom¹³ i praksom proisteklom iz relativno novog *restorativnog* odnosno *obnavljajućeg* pristupa.¹⁴ Praksa proistekla iz ovog pristupa, kao i pristupa minimalne intervencije¹⁵, preporučuje se u svim međunarodnim dokumentima. U isto vrijeme, ovakva praksa pokazala se dobrom u velikom broju zemalja, dajući konkretne rezultate u smanjenju recidivizma i pojeftinjenju aktivnosti u sistemu. Praksa restorativnog pristupa odnosi se na sljedeće modele:

5. **Modeli preusmjeravanja od formalnog krivičnog pravosuđa** preporučuju se u svim međunarodnim dokumentima i sprovode se u velikom broju zemalja. U BiH ovaj model je dobio zakonsko utemeljenje kroz odredbe Vaspitnih/Odgojnih preporuka, ali nedostaje njegovo sprovođenje u praksi. Ovakav model rada daje mogućnost da se maloljetnici u sukobu sa zakonom tretiraju izvan formalnog krivičnog pravosuđa na različitim nivoima (u fazi ispitivanja u policiji, u toku pripremnog postupka, kroz plaćanje kaucije/jemstva, preusmjeravanje od strane tužioca ili sudije itd.) i da se preusmjeravaju ka alternativnim modelima rada koji obezbjeđuju njihovu reintegraciju u društvo. Vaspitne/Odgojne preporuke omogućavaju da preusmjeravanje maloljetnika vrši tužilac ili sudija.
6. **Modeli koji teže alternativnim rješenjima kada se radi o zatvaranju maloljetnika.** Međunarodni standardi jasno ukazuju na neophodnost da se zatvaranje maloljetnika koristi kao mjera posljednjeg izbora i, ujedno, preporučuju razvoj programa u zajednici kao alternative zatvaranju maloljetnika¹⁶. Dobra praksa iz mnogih zemalja pokazuje da zamjena mjera zatvaranja u institucije rehabilitacionim programima rada sa maloljetnicima, daje mnogo bolje rezultate u promjeni ponašanja maloljetnika, te posebno, u smanjenju recidivizma.

3.3. Međunarodni standardi za oblast maloljetničkog prestupništva

Bosna i Hercegovina je već u procesu modernizacije svojih zakona i njihovog prilagođavanja međunarodnim standardima, što će se dodatno intenzivirati u procesu priključenja Evropskoj uniji. Međunarodni standardi razvijeni za oblast maloljetničkog prestupništva, koji u fokusu imaju prava djece u sukobu sa zakonom, morali bi se, u najvećoj mjeri, poštovati ili uzeti kao putokaz u procesu unapređenja zakonodavstva, politike i prakse u oblasti maloljetničkog prestupništva u BiH. Najvažniji međunarodni standardi za ovu oblast su:

1. Konvencija UN o pravima djeteta (1989.);
2. Pakt o građanskim i političkim pravima (1966.);
3. Minimalna pravila UN o sprovođenju maloljetničkog pravosuđa (Pekinška pravila, 1985.);

¹³Od većeg broja autora koji se bave vrijednosnom podlogom «obnavljajućeg (restorativnog) pristupa» (Dekleva 1996., Pranis 1996., Yehr 1997., Viano 2000., Sezmor i Grgories 2002.), Pranis najjasnije i najsveobuhvatnije daje 11 ključnih principa filozofije obnavljajućeg pristupa (*restorative justice*) i to kako slijedi:

1. Krivično djelo je povreda.
2. Krivično djelo povređuje oštećenog/žrtvu, zajednicu i samog maloljetnog prestupnika i stvara obavezu da se stvari isprave.
3. Sve strane trebaju biti dio odgovora na počinjeno krivično djelo, uključujući i oštećenog ako to želi, zajednicu i maloljetnog prestupnika.
4. Pogled iz perspektive oštećenog ključan je za donošenje odluke o tome kako popraviti štetu nastalu počinjenim krivičnim djelom.
5. Odgovornost maloljetnog prestupnika znači prihvatanje odgovornosti i djelovanje u smjeru popravljanja počinjene štete.
6. Zajednica je odgovorna za dobrobit svih svojih članova, uključujući i oštećenog i počinioaca.
7. Sva ljudska bića imaju svoju vrijednost i dostojanstvo.
8. Rekonstrukcija/obnavljanje ili popravljanje štete i ponovno uspostavljanje odnosa u zajednici osnovni je cilj korektivnog sistema.
9. Postignuća se mjere time koliki je dio štete nadoknađen-popravljen, a ne kolika je kazna dosuđena.
10. Kontrolu nad kriminalom nemoguće je ostvariti bez aktivnog uključenja zajednice.
11. U okviru sistema krivičnog pravosuđa za maloljetnike, treba uvažavati različitosti kultura i drugih faktora porijekla (rasnog, nacionalnog, geografskog, religijskog, ekonomskog, dobnog, sposobnosnog, porodičnog, seksualno-orientacijskog ili drugog), te svima omogućiti jednaku zaštitu i primjeren postupak.

¹⁴ Obnavljajući pristup je nov konceptualni okvir koji insistira na uspostavljanju ravnoteže poremećene kriminalom, te popravljanjem štete nanesene osobama, na način koji uključuje sve strane tj. zajednicu, maloljetnog prestupnika i oštećenog, ako on to želi. Ovaj pristup predstavlja alternativu kažnjavajućem i rehabilitacionom pristupu, ali alternativu koja ih ne isključuje nego namjerava biti jedan od odgovora društva na maloljetničko prestupništvo.

¹⁵ Pekinška pravila zvanično komentarišu: „U mnogim slučajevima bi neintervencija bila najbolji odgovor“ kako bi se izbjegle negativne posljedice postupaka u okviru maloljetničkog pravosuđa (npr. žigosanje zbog osude i kazne). Tokijska pravila (2.6) „Mjere nezatvaranja trebale bi biti upotrebene u skladu sa principom minimalne intervencije“. Bečke smjernice iz 1997 god. govore o „principu minimalne intervencije“.

¹⁶ Pekinška pravila: «Napredna kriminologija daje prednost upotrebi vaninstitucionalnog tretmana u odnosu na institucionalni tretman. Utvrđeno je da institucionalni tretman ima malo ili nimalo većeg uspjeha u odnosu na vaninstitucionalni.»

4. Pravila UN za zaštitu maloljetnika lišenih slobode (JDL pravila, 1990.);
5. Smjernice UN za prevenciju maloljetničke delinkvencije (Rijadske smjernice, 1990.);
6. Minimalna pravila UN za alternativne kaznene mjere (Tokijska pravila, 1990.).

1. **Konvencija o pravima djeteta** je međunarodni sporazum čije je sprovođenje obavezujuće i za Bosnu i Hercegovinu. Za uređenje sistema maloljetničkog prestupništva bitna su četiri prava proglašena opštim principima Konvencije¹⁷ o pravima djeteta: nediskriminacija, najbolji interes djeteta, pravo na život, opstanak i razvoj i pravo na participaciju. Specifična prava vezana za maloljetničko pravosuđe data su prije svega u Članu 40., kao i u članovima 12., 37. i 39¹⁸.

Prema Članu 40. Konvencije o pravima djeteta, država je obavezna da poštuje prava svakog djeteta za koje se sumnja, koje je optuženo ili za koje je utvrđeno da je prekršilo krivični zakon i da mu obavezno učini dostupnim sva pravna sredstva, uključujući pravnu i drugu pomoć, za pripremu i iznošenje odbrane. Nadalje, ovaj član nalaže izbjegavanje formalnog sudskog postupka i smještanja u instituciju kada god je to moguće i odgovarajuće. Ujedno, od država potpisnica se zahtijeva da promovišu poseban sistem maloljetničkog pravosuđa sa pozitivnim umjesto kaznenim ciljevima.

Konvencija se bavi i pitanjima mučenja i lišavanja slobode (Član 37.) i obavezom države da obezbijedi odgovarajući tretman za oporavak i društvenu reintegraciju djece koja se nalaze u posebnim okolnostima (Član 39.).

2. **Pakt o građanskim i političkim pravima** iz 1966. godine obavezuje potpisnice Pakta da:
 - a) Razdvoje optužene maloljetnike od odraslih i da ih, *što je moguće prije, izvedu na suđenje*, te da se sa njima postupa u skladu sa njihovim uzrastom i pravnim statusom (Član 10. (2b,3)).
 - b) Presuda u krivičnoj ili građanskoj stvari može se donijeti i bez prisustva javnosti, *ako interes maloljetnika zahtijeva da bude drugačije ili ako se postupak tiče bračnih sporova ili starateljstva nad djecom*. (Član 14. (1))
 - c) *U slučaju maloljetnih lica, postupak voditi tako da uzima u obzir njihov uzrast i nastojanje da se promoviše njihova rehabilitacija*. (Član 14. (4))
3. **Minimalna pravila UN o sprovođenju maloljetničkog pravosuđa (Pekinška pravila, 1985.)** podstiču vlade i nevladine organizacije država potpisnica na saradnju u sprovođenju minimalnih pravila i pozivaju ih da svakih pet godina obavještavaju generalnog sekretara UN o primjeni ovog dokumenta na nacionalnom planu.
4. **Pravila UN za zaštitu maloljetnika lišenih slobode (JDL pravila, 1990.)** uspostavljena su prevashodno s namjerom da utiču na smanjenje štetnih posljedica koje mogu nastati u slučajevima lišavanja slobode maloljetnika. Pravila predviđaju da lišavanje slobode treba da bude zadnja opcija i to samo onda kad je to u skladu sa zakonom i na način propisan zakonom, te da djeca budu lišena slobode najkraći mogući vremenski period.
5. **Smjernice UN za prevenciju maloljetničke delinkvencije (Rijadske smjernice, 1990.)** sugerišu sveobuhvatne planove prevencije na svim nivoima vlasti, proaktivan pristup prevenciji i uključivanje djece u pripremanje, izradu i sprovođenje planova prevencije.
6. **Minimalna pravila UN za alternativne kaznene mjere (Tokijska pravila, 1990.)** zalažu se za veće učesće zajednice u sprovođenju krivičnih sankcija i promovisanje osjećaja odgovornosti prestupnika prema društvu. Ova pravila pokrivaju period prije suđenja, preusmjeravanje od formalnog sudskog postupka, izricanje presude i probleme vezane za sprovođenje mjera nakon sudskog postupka.

Relevantni standardi za Bosnu i Hercegovinu su sadržani i u **evropskim konvencijama i preporukama**:

¹⁷U Konvenciji o pravima djeteta, Pravo na nediskriminaciju (čl.2.); Pravo na poštovanje najboljih interesa djeteta (čl. 3.); Pravo na život, opstanak i razvoj (čl.6.); Pravo na participaciju (čl.12.).

¹⁸ Ovome treba dodati i ostala prava iz Konvencije čije se ostvarenje može u većoj ili manjoj mjeri povezati sa maloljetničkim prestupništvom, kao što je na primjer pravo o roditeljskoj brizi (član 18.), pravo na periodično preispitivanje tretmana u ustanovama (član 25.) ili pravo na prednost socijalne sigurnosti (član 26.).

1. **Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda**, 1950., direktno se dotiče pitanja nezakonitog lišavanja slobode maloljetnika (član 5., stav 1, tačka 10), kao i pitanja izricanja presude maloljetnicima (član 6., stav 1). Između ostalog, konvencija utvrđuje:
 - a) da svako ima pravo na slobodu i bezbjednost ličnosti;
 - b) da niko neće biti lišen slobode osim u slučajevima i u postupku koji je u skladu sa zakonom;
 - c) da svako ima pravo na pravedno i javno saslušanje u razumnom roku i pred nezavisnim i nepristrasnim sudom koji je osnovan u skladu sa zakonom;
 - d) pravo na poštivanje lične i porodične privatnosti maloljetnika.
2. **Evropska konvencija o izvršenju prava djeteta**, 1996.
3. **Preporuke Savjeta Evrope:**
 - Preporuka Savjeta Evrope o društvenim reakcijama na maloljetničku delinkvenciju, 1987. (CE R (87) 20)
 - Evropska pravila o društvenim sankcijama i mjerama, 1992. (CE 92(16))
 - Preporuka Savjeta Evrope o društvenim reakcijama na prestupništvo mladih u pogledu onih osoba koje dolaze iz porodica migranata, 1988. (CE R(88)6)
 - Preporuka Savjeta Evrope o poravnanju u krivičnim postupcima, 1999. (CE R(99)19)
4. U okviru Devetog Generalnog izvještaja **Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja** (CPT) iz 1999. godine, sadržan je niz standarda i instrumenata za humano postupanje prema maloljetnicima lišenim slobode u kojima se, između ostalog, navodi slijedeće: odvojene prostorije za maloljetnike, minimum standarda za prostorije u kojima se zatvaraju maloljetnici, za režime aktivnosti u zatvorima, kontakte sa vanjskim svijetom, disciplinske mjere, medicinski tretman, procedure žalbe i inspekcije itd.

IV PRETPOSTAVKE ZA OSTVARENJE STRATEGIJE I PLANA AKCIJE

Za izradu i dosljednu primjenu Strategije i Plana akcije, prvenstveno je potrebno postojanje razumijevanja među kreatorima politike i stručnjacima da situacija u oblasti maloljetničkog pravosuđa u BiH nije dobra i da je potrebno raditi na njenom poboljšanju¹. Ovakav stav biće odraz **postojane političke volje za promjenama**.

Realizacija reformskih procesa koje trasira ova Strategija zahtijeva dugoročnu podršku institucija vlasti u BiH, kroz angažovanje ljudskih i finansijskih resursa.

Ključna pretpostavka za dosljedno **spvođenje i praćenje** izvršenja aktivnosti iz Akcionog plana, kao integralnog dijela Strategije, je uspostavljanje **Koordinacionog tijela** za praćenje provođenja Strategije na nivou BiH, sa sjedištem unutar Ministarstva sigurnosti BiH ili Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH.

Koordinaciono tijelo je stručno savjetodavno tijelo koje bi imalo formalno ovlaštenje za iniciranje i praćenje dogovora sa predstavnicima nadležnih institucija na nivou države, entiteta i Brčko Distrikta o sprovođenju, nadzoru i izvještavanju predloženih strateških aktivnosti. Na osnovu dogovora sa Koordinacionim tijelom, entitetska ministarstva bi prihvatila obavezu za obezbjeđenje sredstava, te sprovođenje, praćenje i izvještavanje o sprovođenju aktivnosti iz akcionih planova.

Za svaku preporučenu aktivnost u Akcionom planu, formulisani su indikatori čijom upotrebom će se lakše i realnije ocijeniti promjena nastala sprovođenjem određene aktivnosti. Predloženi indikatori predstavljaju početnu listu istih i sigurno će postojati potreba za identifikovanjem dodatnih indikatora, što može biti zajednički posao nosilaca aktivnosti i Koordinacionog tijela.

Evaluacija Strategije podrazumijeva složeni proces prikupljanja informacija o rezultatima cjelokupnog iskustva sprovođenja. Složenost proizilazi iz činjenice da se u pristupu prepliću i nadopunjuju različite intervencije, te se postupak evaluacije mora predvidjeti i sprovoditi na svakom nivou djelovanja. Pri tome treba raditi evaluaciju procesa sprovođenja, kao i evaluaciju efekata pojedinačnih aktivnosti i cjelokupne Strategije.

Na nivoima entiteta, kantona i opština potrebno je obezbijediti:

- **Unapređenje statistike.** Efekti sprovođenja Strategije se neće moći mjeriti na svrsishodan način ukoliko ne dođe do unapređenja sistematskog prikupljanja i obrade podataka po različitim kategorijama, unutar različitih institucija i na različitim nivoima administrativnog uređenja države. Poželjno je da se prikupe podaci kojima raspolažu razne institucije: službe javne bezbjednosti, javnog tužilaštva, sudovi i centri za socijalni rad. Tokom istraživanja u obzir treba uzeti sljedeće parametre: starosna dob, obrazovna struktura, vrste krivičnih djela, težina i način izvršavanja, dužina kriminogenog ponašanja, podaci o sociopatskom ponašanju (broj ovisnika o alkoholu, opojnim drogama i drugim tabletama), recidivizam kod maloljetnih prestupnika itd. Koordinacija u procesu prikupljanja podataka pojednostavila bi analize i interpretaciju podataka.
- **Međusektorski pristup i tijesnu saradnju stručnjaka i institucija** iz sektora unutrašnjih poslova, pravosuđa, socijalne zaštite i obrazovanja na različitim nivoima administrativne vlasti. Potrebno je izraditi precizne protokole ili planove rada u kojima će se navesti zakonske obaveze i nadležnosti različitih službi, redoslijed mjera i aktivnosti, raspoloživi resursi, vođstvo i monitoring na poslu zajedničkog djelovanja u sprovođenju prioritetnih strateških aktivnosti.
- **Finansijsko i stručno pomaganje programa NVO koje učestvuju u implementaciji Strategije.** Rad nadležnih državnih službi u sprovođenju strateških aktivnosti treba upotpuniti aktivnostima koje bolje može nositi nevladin sektor. Ovakav pristup i djelovanje ne mora neizostavno biti iniciran od strane viših instanci ili Koordinacionog tijela, ali mora postojati otvorenost i spremnost da se pomogne inicijativama koje dolaze iz nevladinog sektora.
- **Formiranje operativnih timova za prevenciju maloljetničkog prestupništva na lokalnom nivou** sastavljenih od različitih stručnjaka iz oblasti pravosuđa, unutrašnjih poslova, obrazovanja, medicine i socijalnog rada pod vođstvom centara za socijalni rad. Na lokalnom nivou efikasna saradnja relevantnih institucija trebala bi omogućiti, kao najefikasnije programe, razvoj preventivnih programa usmjerenih na stvaranje pretpostavki za zdrav društveni, psihički i mentalni razvoj, razvijanje faktora zaštite i pružanje mogućnosti pozitivne afirmacije mladih.
- **Podsticanje i finansijsku podršku za istraživački rad.** Dinamika zbivanja na nivou društva u cjelini neminovno utiče na dinamiku delinkvencije mladih, te zbog toga opšta saznanja o uzrocima i fenomenologiji nisu dovoljna. Objektivna i naučno potvrđena saznanja o uzrocima i fenomenologiji, te rezultati egzaktnih, specifičnih analiza delinkvencije mladih sa različitih aspekata, predstavljaju preduslov da bi akcije zasnovane na programima prevencije i reakcije na delinkvenciju mladih bile što uspješnije ili barem djelimično srazmjerne uloženoj trudu i sredstvima. Rezultati istraživanja mogu biti zajednički/inter-resorski analizirani, te mogu poslužiti kao ulazni faktori za planiranje različitih intervencija.
- **Neophodna prioritetna ulaganja u ljudske resurse i infrastrukturu za sprovođenje vaspitnih mjera** nezavodskog i zavodskog karaktera. Ulaganja treba vršiti planski uz racionalnu upotrebu postojećih sredstava, ali samo nakon urađenih analiza sadašnjih efekata sprovođenja svih vaspitnih mjera, uz neizostavno učešće svih aktera uključujući i same maloljetnike. Ciljeve ulaganja i očekivane rezultate treba provjeriti konsultujući međunarodne standarde i dokazanu dobru praksu u drugim zemljama.
- **Podizanja svijesti javnosti o pitanjima vezanim za sistem maloljetničkog pravosuđa.** Medije treba aktivirati kako bi upoznali javnost sa razlozima donošenja Strategije, njenim ciljevima i aktivnostima koje se predviđaju. Pored toga, mediji trebaju biti pozvani da unutar svog etičkog kodeksa revidiraju sadašnju politiku dizajniranja i slanja poruka mladima. Za potrebe medijske kampanje neophodno je planirati izdavanje finansijskih sredstava.

V STRATEŠKI CILJEVI I AKCIONI PLANOVI

5.1. ZAKONODAVSTVO – STRATEŠKI CILJEVI I PLAN AKTIVNOSTI

Strateški cilj: Stvaranje uslova za usvajanje i implementaciju Nacrta Zakona o maloljetnim učiniocima krivičnih djela, koje objedinjava procesni, materijalni i izvršni pravni aspekt, koji je baziran na međunarodnim standardima i rezultatima dobre prakse u drugim zemljama, te koji uvažava pravni, socijalni i kulturni kontekst Bosne i Hercegovine.

Aktivnosti:

1. Započeti proceduru usvajanja Nacrta Zakona o maloljetnim učiniocima krivičnih djela na administrativnim nivoima države i entiteta.

Nosioci

- Koordinaciono tijelo za sprovođenje Akcionog plana;
- Ministarstva pravde na nivou države i entiteta (BiH, RS, FBiH);
- Pravosudna komisija Brčko Distrikta (u daljem tekstu PK BD);
- Vijeće za djecu BiH (*vidjeti Komentar 5*).

Period sprovođenja aktivnosti: Jedna godina od dana usvajanja zakona uz neophodno određivanje *vacatio legis* u trajanju od najmanje šest mjeseci, kako bi se stručnjaci i praktičari upoznali sa sadržajem zakona i pripremili za njegovu primjenu.

Potrebni resursi (ljudski i finansijski)

- Postojeći resursi u ministarstvima pravde BiH, RS, FBiH, Pravosudnoj komisiji Brčko Distrikta;
- Kreatori zakona;
- Eksperti.

Praćenje:

- Koordinaciono tijelo za sprovođenje Akcionog plana;
- Vijeće za djecu BiH → dodatno praćenje procedure.

Indikatori:

- Zakon je usvojen;
- Broj konsultovanih eksperata;
- Broj održanih javnih rasprava;
- Uključenost nevladinog sektora u javnu raspravu;
- Eventualne izmjene u drugim provedbenim propisima.

Prioritet: Visoki

Komentar:

1. Potrebno je definisati da li se Nacrt zakona usvaja na razini BiH ili na entitetskoj razini. Ukoliko, iz bilo kojih razloga, nije moguće usvojiti zakon na državnoj razini, preporučuje se usvajanje zakona sa istovjetnim tekstom na razinama entiteta.
2. Koordinaciono tijelo za sprovođenje Akcionog plana (u daljem tekstu Koordinaciono tijelo), po odobrenju Strategije i Akcionog plana od strane Savjeta ministara BiH, upućuje nacrt Zakona ministarstvima pravde BiH, FBiH, RS, PK BD;
3. Konsultovana dobra praksa u EU/SEE u procesu izrade nacrta Zakona;
4. Pratiti promjene u nadležnostima države/entiteta u periodu usvajanja zakona → Koordinaciono tijelo;
5. Uključiti Vijeće za djecu BiH → predaktivnost;
6. Pratiti izmjene u drugim provedbenim propisima;
7. U sklopu javne rasprave može se organizovati diskusija unutar ekspertske zajednice u BiH.

2. Izraditi podzakonsku regulativu u kojoj će se u prelaznim i posebnim odredbama jasno definisati ko će biti odgovoran za sprovođenje odredbi novog Zakona (na primjer: Pravilnik o sprovođenju Vaspitnih/Odgojnih preporuka). Ova aktivnost je usko povezana sa aktivnostima iz ovog strateškog cilja pod rednim brojem 7, 8, 9 i 10 (vidjeti Komentar).

Nosioci:

- Ministarstvo pravde BiH - sektor za izvršenje krivičnih sankcija;
- Ministarstva pravde RS i FBiH;
- Pravosudna komisija Brčko distrikta;
- Ekspertna grupa koja je učestvovala u izradi nacrtu Zakona.

Period sprovođenja aktivnosti: Odmah nakon donošenja Zakona. U roku od 6 mjeseci nakon donošenja zakona imati usvojena podzakonska akta.

Potrebni resursi (ljudski i materijalni):

- Raspoloživi resursi kod nosioca aktivnosti;
- Eksperti;
- NVO;
- Primjeri dobre prakse;
- Međunarodni standardi (posebno potrebno za akta koja regulišu režime u KPZ, npr. Pravila UN za zaštitu maloljetnika lišenih slobode);
- Institucije (KPZ).

Praćenje:

- Koordinaciono tijelo, ministarstva pravde BiH, FBiH, RS.

Indikatori:

- Doneseni su potrebni podzakonski akti;
- Broj uključenih eksperata;
- Konsultovane ekspertize/naučna istraživanja;
- Unaprijeđeni režimi rada u institucijama;
- Broj medijskih prezentacija novog zakona i podzakonskih akata.

Prioritet: Visoki

Komentar

1. Kod realizacije ove aktivnosti neophodno konsultovati realizaciju aktivnosti iz istog strateškog cilja pod brojevima 7, 8, 9 i 10;
2. U pripremu neophodno uključiti eksperte za svaku pojedinačnu oblast;
3. Potrebno je animirati i edukovati javnost, posebno zbog novih mjera i njihovog sprovođenja koje uključuje zajednicu (npr. Vaspitne/Odgojne preporuke).

3. Pripremiti izvještaje o postojećoj infrastrukturi sa stanovišta mogućnosti sprovođenja zakonskih odredbi novog Zakona i podzakonskih akata, sa jasno identifikovanim prazninama i preporučenim najneophodnijim intervencijama. Pod infrastrukturom se podrazumijevaju: kapaciteti organa unutrašnjih poslova, sudova, tužilaštava i organa socijalne zaštite u vezi rada sa maloljetnim počiniocima krivičnih djela; kapaciteti zavodskih ustanova, nevladin sektor sa iskustvom ili opredjeljenjem za rad u ovoj oblasti, humanitarne ustanove koje se mogu uključiti u sprovođenje nekih mjera, angažovani volonteri, fakulteti.

Nosioci

Za analizu situacije po sektorima:

- Entitetska/kantonalna ministarstva socijalne zaštite/skrbi;
- Entitetska/kantonalna ministarstva pravde, Pravosudna komisija Brčko Distrikta;
- Entitetska/kantonalna ministarstva unutrašnjih poslova;
- Visoko sudsko i tužilačko vijeće (za kapacitete sudova i tužilaštava).

Za koordinaciju i objedinjavanje izvještaja:

- Koordinaciono tijelo treba imenovati nosioca po usvajanju Strategije (vidjeti Komentar).

Period sprovođenja aktivnosti: 1-3 mjeseca od usvajanja Zakona

Potrebni resursi: Raspoloživi resursi u postojećim institucijama koje su nosioci aktivnosti.

Praćenje: Koordinaciono tijelo i tijelo identifikovano za objedinjavanje izvještaja.

Indikatori:

- Izvještaji po svim sektorima;
- Izrađen objedinjeni izvještaj.

Prioritet: Visoki

Komentar

1. Koordinaciono tijelo treba odmah nakon usvajanja Strategije zatražiti od nekog od državnih ministarstava da bude nosilac aktivnosti koordinacije i sačinjavanja objedinjenog izvještaja za BiH;
2. Nosilac za koordinaciju i izradu objedinjenog izvještaja treba odrediti strukturu izvještaja, da se obezbijedi jednoobraznost svih pojedinačnih izvještaja i objedinjenog izvještaja;
3. Statistički obraditi postojeće informacije, ukoliko je moguće;
4. Odrediti koji se tačno podaci traže iz kojeg sektora (npr. pravosuđe - broj tužilaca i sudija koji rade ili bi trebali raditi sa maloljetnicima, potrebni zaposleni drugih struka za ovaj rad, situacija u pritvorskim jedinicama i sl.);
5. Procijeniti potrebu za dodatnim donatorskim sredstvima;
6. Mehanizmi sprovođenja odgojnih preporuka trebaju biti detaljno razrađeni, sa jasnim infrastrukturnim rješenjima (liste organizacija/ustanova u kojima bi se izvršavale preporuke).

4. Informisanje javnosti i stvaranje pozitivnog javnog mnjenja o izradi zakona i podzakonskih akata čiji je cilj osiguranje prevencije maloljetnika i efikasnije funkcionisanje institucija i službi koje rade sa maloljetnicima.

Nosioci:

Za usvajanje Strategije: Savjet ministara BiH.

Za prezentaciju Strategije i Akcionog plana, osnovnih karakteristika novog zakona, kao i aktivnosti oko novog zakona:

- Koordinaciono tijelo;
- Vijeće za djecu BiH;
- Medijske kuće;
- Nevladine organizacije;
- Entitetska/kantonalna ministarstva prosvjete/obrazovanja.

Period sprovođenja aktivnosti: Odmah nakon usvajanja Strategije

Potrebni resursi: Postojeći resursi u postojećim institucijama/tijelima i medijskim kućama.

Praćenje: Koordinaciono tijelo.

Indikatori:

- Održana konferencija za štampu po usvajanju Strategije;
- Broj medijskih događaja;
- Pokrivenost BiH medijskim događajima;
- Održani okrugli stolovi.

Prioritet: Visoki

Komentar

1. Koordinaciono tijelo ovdje ima aktivnu ulogu na osmišljavanju provodljive komunikacijske strategije za informisanje javnosti o sprovođenju Akcionog plana i usvajanje novog Zakona;
2. Predvidjeti aktivan pristup medijima.

5. Utvrditi jedinstvenu metodologiju prikupljanja podataka i izraditi jedinstvenu bazu podataka o maloljetnim počiniocima krivičnih djela koja bi, osim pokazatelja o kretanju pojave, sadržavala i druge bitne podatke karakteristične za ovu probelmatiku (npr. recidivizam, polna struktura, vrsta najčešće počinjenih krivičnih djela, pregled izrečenih krivičnih sankcija itd.)

Nosioci

- Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH (u konsultaciji sa Vijećem za djecu BiH);
- Ministarstvo sigurnosti BiH.

Uz konsultacije sa:

1. Ministarstva pravde na državnom i entitetskom nivou;
2. Ministarstva unutrašnjih poslova na svim nivoima;
3. Zavodima za statistiku BiH, RS i FBiH;
4. Visoko sudsko i tužilačko vijeće;
5. Koordinaciono tijelo.

Period sprovođenja aktivnosti: Odmah nakon usvajanja Strategije, 1 godina za ustanovljavanje baze podataka.

Potrebni resursi: U postojećim institucijama

Praćenje: Koordinaciono tijelo

Indikatori:

1. Napravljena jedinstvena metodologija;
2. Uključenost u konsultacije tužilaštava /sudova /CJB, ministarstava unutrašnjih poslova kantona/ centara za socijalni rad;
3. Posebno statističko praćenje ove pojave unutar praćenja pravosuđa;
4. Godišnji izvještaji prezentovani i dostupni za javnost.

Prioritet: Visoki

Komentar

1. Konsultovati nosioce sličnih projekata u BiH;
2. Kod identifikovanja vrste podataka koji će se prikupljati, obavezno konsultovati bazu tj. stručnjake iz svih sektora;
3. Konsultovati dobru praksu drugih zemalja (Hrvatska, Slovenija).

6. Zakonski ojačati i proširiti obavezu zajedničkog djelovanja, koordinacije i međusobnog obavještanja o radu sa maloljetnicima između sektora obrazovanja (osnovne i srednje škole), organa unutrašnjih poslova i organa socijalne zaštite.

Nosioci

- MUP-ovi (za izmjene i dopune Zakona o unutrašnjim poslovima);
- Entitetska ministarstva obrazovanja/prosvjete (za izmjene i dopune Zakona o obrazovanju);
- Entitetska/kantonalna ministarstva socijalne zaštite/skrbi;
- NVO (za obavještanje škola i centara za socijalni rad o mladima uključenim u njihove programe prevencije).

Period sprovođenja aktivnosti: Kontinuirano do 1 godine

Potrebni resursi: U postojećim institucijama.

Praćenje: Koordinaciono tijelo.

Indikatori:

- Izmjene i dopune zakona usvojene;
- Podzakonski akti doneseni;
- Memorandum o razumijevanju zaključeni.

Prioritet: Visoki

Komentar: Potrebno kontinuirano djelovanje.

7. Zakonski dodatno regulisati postpenalni prihvata sa jasno definisanim ulogama nosioca tretmana i njegovog vremenskog trajanja. Podzakonskim aktima dodatno precizirati sadržajni i organizacioni aspekt sprovođenja postpenalnog prihvata.

Nosioci

- Entitetska ministarstva pravde kao predlagači za izmjene i dopune zakona o krivičnim sankcijama, te podzakonskih akata;
- Entitetska ministarstva za socijalnu zaštitu/skrb kao predlagači izmjena i dopuna zakona o socijalnoj zaštiti, te podzakonskih akata.

Uz konsultacije sa:

- Eksperti iz oblasti kriminologije, socijalne zaštite i psihologije;
- Kantoni i opštine kao finansijeri socijalne zaštite;
- NVO kao mogući pružaoci usluga u postpenalnom prihvatu.

Period sprovođenja aktivnosti

- Za izmjene i dopune zakona - započeti odmah nakon usvajanja Strategije, unutar procesa rasprave na Nacrt Zakona;
- Započeti odmah nakon donošenja Zakona o maloljetnim počiniocima krivičnih djela;
- U roku od 6 mjeseci od donošenja zakona imati usvojena podzakonska akta.

Potrebni resursi

- Postojeći resursi kod nosioca aktivnosti;
- Međunarodni standardi (Pravila UN za zaštitu maloljetnika lišenih slobode).

Praćenje:

- Koordinaciono tijelo.

Indikatori:

- Usvojene izmjene ili dopune zakona;
- Donesena podzakonska akta.

Prioritet: Visoki

Komentar:

- Kod predlaganja rješenja koja se tiču sadržaja postpenalnog prihvata, staviti naglasak na rehabilitaciju u zajednici.

8. Podzakonskim aktima na zakonske odredbe koje regulišu izvršenje krivičnih sankcija predvidjeti načine angažovanja kapaciteta u zajednici, koji će poslužiti za rehabilitaciju maloljetnika u toku sprovođenja mjera pojačanog nadzora ili u okviru postpenalnog prihvata.

Nosioci

- Entitetska ministarstva pravde - kao predlagači za donošenje podzakonskih akata;
- Entitetska ministarstva socijalne zaštite/skrbi - kao predlagači podzakonskih akata.

Uz konsultacije i dogovor sa:

- Eksperti iz oblasti kriminologije, socijalne zaštite i psihologije;
- Kantoni i opštine kao finansijeri socijalne zaštite i NVO;
- Centri za socijalni rad;
- NVO kao mogući pružaoci usluga u rehabilitaciji.

Period sprovođenja aktivnosti

- Odmah započeti nakon donošenja Zakona o maloljetnim počiniocima krivičnih djela. U roku od 6 mjeseci od donošenja zakona imati usvojena podzakonska akta.

Potrebni resursi

- Postojeći resursi kod nosioca;
- Međunarodni standardi (Tokijska pravila, Vijeće Evrope CE R/87/20);
- Iskustvo Centra za socijalni rad Banja Luka u sprovođenju projekta «Čuka».

Praćenje: Koordinaciono tijelo

Indikatori:

1. Donesena podzakonska akta;
2. Memorandumi o razumijevanju, sporazumi zaključeni između centara za socijalni rad i NVO, fakulteti, sportskih klubova;
3. Uspostavljena mreža saradnje u zajednici;
4. Smanjena stopa recidivizma kod maloljetnika sa izrečenom mjerom pojačanog nadzora.

Prioritet: Visoki

Komentar:

Neophodno obezbjediti učešće samih maloljetnika i njihovih roditelja kod sklapanja aranžmana za uključenje organizacija iz zajednice u rehabilitaciju maloljetnika.

- 9. Podzakonskim aktima na zakonske odredbe o izvršenju krivičnih sankcija u ustanovama zatvorenog tipa (zatvorima) predvidjeti striktno odvajanje lica kojima je izrečena kazna maloljetničkog zatvora od punoljetnih osuđenih lica i predvidjeti režime rada sa njima, pridržavajući se međunarodnih standarda Evropske unije i UN-a.**

Nosioci

1. Entitetska ministarstva pravde kao predlagači za donošenje podzakonskih akata;
2. Zavodske ustanove u entitetima koje sprovode kaznu maloljetničkog zatvora.

Konsultovati: Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH u vezi Izvještaja o posjeti CPT (*pogledati Potrebni resursi*).

Period sprovođenja aktivnosti: Započeti odmah nakon donošenja Zakona o maloljetnim počiniocima krivičnih djela. U roku od 6 mjeseci od donošenja zakona, imati usvojena podzakonska akta.

Potrebni resursi

1. Postojeći resursi kod nosioca aktivnosti;
2. Međunarodni standardi (UN pravila o zaštiti maloljetnika lišenih slobode, CPT standardi);
3. Izvještaj Vlade BiH o posjeti BiH Evropskog odbora za sprečavanje torture i nehumanog i degradirajućeg tretmana ili kažnjavanja (CPT), april 2003.

Praćenje:

1. Ministarstva i sektor pravosuđa i socijalne zaštite;
2. Koordinaciono tijelo.

Indikatori:

1. U KPZ lica sa izrečenom kaznom maloljetničkog zatvora odvojena od drugih osuđenih lica;
2. Razvijeni programi rada u skladu sa međunarodnim standardima.

Prioritet: Visoki

- 10. Podzakonskim aktima na zakonske odredbe o izvršenju krivičnih sankcija koje se tiču režima rada sa maloljetnicima kojima je izrečena odgojna/vaspitna mjera upućivanja u Vaspitnu/Odgojnu ustanovu ili Vaspitno/Odgojno-popravni dom, predvidjeti režime rada sa maloljetnicima, pridržavajući se u potpunosti međunarodnih standarda Evropske unije i UN.**

Nosioci

1. Entitetska ministarstva pravde kao predlagači za donošenje podzakonskih akata;
2. Zavodske ustanove u entitetima u konsultaciji sa ekspertima.

Period sprovođenja aktivnosti: Započeti odmah nakon donošenja Zakona o maloljetnim počiniocima krivičnih djela. U roku od 6 mjeseci od donošenja zakona, imati usvojena podzakonska akta.

Potrebni resursi

1. Postojeći resursi kod nosioca aktivnosti;
2. Međunarodni standardi (UN Konvencija o pravima djeteta, Pravila UN o zaštiti maloljetnika lišenih slobode).

Praćenje:

1. Entitetska ministarstva pravde;
2. Koordinaciono tijelo.

Indikatori:

1. Razvijeni režimi rada sa maloljetnicima u skladu sa međunarodnim standardima;
2. Broj maloljetnika pod mjerom koji je završio školu.

Prioritet: Visoki

Komentar: Iskustva iz sprovođenja projekta «Čuka» u Banjaluci mogu poslužiti kod osmišljavanja aktivnosti sa fakultetima i volonterima.

11. Odredbama zakonodavstva koje regulišu izvršenje krivičnih sankcija predvidjeti obavezu ustanove da se sa licima kojima je izrečena kazna maloljetničkog zatvora sprovode programi odvikavanja od ovisnosti o drogama i drugim psihoaktivnim supstancama.

Nosioci

1. Entitetska ministarstva pravde kao predlagači za izmjene i dopune zakona;
2. KP zavodi u entitetima;
3. Centri za socijalni rad i nadležne zdravstvene službe.

Period sprovođenja aktivnosti: Za izmjene i dopune zakona - odmah nakon usvajanja Strategije, unutar procesa rasprave na Nacrt Zakona

Potrebni resursi

1. U postojećim ministarstvima za prijedlog izmjena i dopuna;
2. Dodatna sredstva se trebaju predvidjeti za KP zavode za sprovođenje ovih programa.

Praćenje:

1. Ministarstva pravde u RS i FBiH;
2. Koordinaciono tijelo.

Indikatori: Broj lica sa izrečenom kaznom maloljetničkog zatvora uključen u programe odvikavanja.

Prioritet: Visoki

5.2. ALTERNATIVNE MJERE – STRATEŠKI CILJEVI I PLAN AKTIVNOSTI

Strateški cilj: Osigurati da u radu sa maloljetnicima koji su prekršili zakon, u svakoj fazi - od dolaska u sukob sa zakonom, u pripremnom postupku, u toku suđenja i nakon presude, postoje mogućnosti primjene *alternativnih modela rada (nadalje AMR)* u zajednici, usmjerenih na rehabilitaciju i reintegraciju maloljetnika.

Aktivnosti:

1. Sprovesti edukaciju profesionalaca (policija, tužilaštvo, sud, centri za socijalni rad) i drugih aktera koji rade sa djecom u sukobu sa zakonom o vrstama, svrsi, ciljevima, procedurama rada i prednostima primjene alternativnih mjera i alternativnih modela rada. (Ova aktivnost je u tijesnoj vezi sa Strateškom temom br.5 - Sprovođenje maloljetničkog pravosuđa, Aktivnost br. 1)

Nosioci:

- Entitetska/kantonalna ministarstva socijalne zaštite/skrbi, Odjeljenje za zdravlje i druge usluge Distrikta Brčko;
- Centri za edukaciju tužilaca i sudija u FBiH i RS;
- Entitetska ministarstva pravde, Pravosudna komisija Distrikta Brčko;
- Entitetska/kantonalna ministarstva obrazovanja, Odjeljenje za obrazovanje distrikta Brčko
- Fakulteti za socijalni rad;
- Nevladine organizacije.

Period sprovođenja aktivnosti: Početi odmah, a intenzivirati po donošenju podzakonskih akata neophodnih za definisanje nosilaca i procedura sprovođenja alternativnih modela rada (AMR).

Potrebni resursi:

- U postojećim institucijama imenovanim kao nosioci aktivnosti;
- Stručnjaci za ovu oblast i iskustva dobre prakse iz regiona (Hrvatska, SCG, Slovenija i dr.);
- Literatura, međunarodni standardi - Pekinška pravila;
- Donatorska sredstva (*vidjeti Komentar*).

Praćenje:

- Ministarstva pravde i socijalne zaštite u entitetima;
- Koordinaciono tijelo.

Indikatori:

- Broj održanih edukativnih aktivnosti;
- Broj učesnika u edukacijama;
- Broj izdatih certifikata.

Prioritet: Visoki

Komentar:

1. Potrebno je planirati sredstva iz budžeta u svrhu edukacije korisnika;
2. Potrebna dodatna donatorska sredstva;
3. Koristiti iskustva dobre prakse (Hrvatska, Austrija, Njemačka, Slovenija i dr.);
4. Iskoristiti mogućnosti koje nudi škola po pitanju edukacije nastavnog osoblja o alternativnim mjerama;
5. Uključiti trenere-edukatore iz nevladinih organizacija koji imaju kapacitete za kreiranje trening radionica i koji već imaju iskustvo kao edukatori.

2. Odrediti standarde i normative i prema njima identifikovati mrežu organizacija po opštinama (vladine i nevladine) koje mogu učestvovati u sprovođenju zakonom predviđenih alternativnih modela rada.

Nosioci: Entitetska ministarstva socijalne zaštite/skrbi, Odjeljenje za zdravstvo i druge usluge Distrikta Brčko. U konsultaciji sa:

- Ministarstva pravde u RS i FBiH, Pravosudna komisija Distrikta Brčko;
- Gradske/opštinske vlasti;
- Nevladine organizacije.

Period sprovođenja aktivnosti: Odmah

Potrebni resursi:

- U postojećim institucijama imenovanim kao nosioci aktivnosti;
- Procedure i kriteriji korišteni pri određivanju standarda i normativa u drugim zemljama (Hrvatska, Slovenija i dr.).

Praćenje:

- Ministarstva socijalne zaštite/skrbi u FBiH i RS;
- Koordinaciono tijelo.

Indikatori:

- Urađeni jedinstveni standardi i normativi sprovođenja AMR;
- Formiran registar mreže organizacija na entitetskom nivou (po opštinama).

Prioritet: Visoki

Komentar: Alternativni modeli rada sprovode se u pravilu u zajednici/opštini.

3. Na nivou opština (lokalnih zajednica) finansirati organizacije i nevladine organizacije koje se bave ili su spremne baviti se sprovođenjem alternativnih modela rada (ili nekih komponenti) sa djecom u sukobu sa zakonom.

Nosioci: Opštinske vlasti.

Period sprovođenja aktivnosti: Odmah nakon formiranja registra i izražene spremnosti organizacija za sprovođenjem AMR.

Potrebni resursi:

- Sredstva iz opštinskog budžeta (vidjeti komentar 1.);
- Donatorska sredstva (vidjeti Komentar 2.).

Praćenje:

- Opštinske vlasti;
- Koordinaciono tijelo.

Indikatori:

- Namjenski obezbjeđena sredstva;
- Broj razvijenih projekata;
- Broj korisnika.

Prioritet: Visoki

Komentar:

1. Izdvajanja iz opštinskog budžeta za nevladine i druge organizacije koje primjenjuju AMR;
2. Donatorska sredstva potrebna za finansiranje pilot projekata u organizacijama koje su izrazile spremnost za sprovođenje AMR, a koje će potom preuzeti opštinske vlasti.

4. Pratiti primjenu zakonskih odredbi koje se odnose na Odgojne/Vaspitne preporuke i informisati aktore i javnost o prednosti sprovođenja ovakvih alternativnih mjera (alternativa u odnosu na sprovođenje formalnog krivičnog postupka).

Nosioci:

Kao glavni nosioci direktnog praćenja:

- Opštinski i kantonalni centri za socijalni rad;
- Sudovi i tužilaštva;
- Nevladine organizacije.

Izveštaji dostavljeni:

- Entitetskim/kantonalnim ministarstvima pravde i ministarstvima socijalne zaštite/skrbi;
- Odjeljenje za zdravlje i druge usluge DB;
- Pravosudna komisija DB.

Period sprovođenja aktivnosti: Odmah po donošenju podzakonskih akata (vidjeti Komentar).

Potrebni resursi:

- Postojeći resursi u institucijama imenovanim kao nosioci;
- Dodatna donatorska sredstva;
- Mediji.

Praćenje:

- Koordinaciono tijelo;
- Ministarstva pravde i socijalne zaštite/skrbi FBiH i RS;
- Odjeljenje za zdravlje i druge usluge DB;
- Pravosudna komisija DB;
- NVO kao nezavisni monitori.

Indikatori:

- Izveštaji o praćenju;
- Broj medijskih prezentacija.

Prioritet: Srednji

Komentar:

1. Sadašnje nesprovođenje ovih zakonskih odredbi (iste su predviđene i nacrtom novog Zakona) ne izvršava se zbog nepostojanja podzakonskih akata koji bi predvidjeli norme i procedure.
2. Princip oportuniteta podići na 5 godina (predvidjeti u Krivičnom zakonu RS 5 godina za djelo teške krađe, kako bi se mogle izreći Vaspitne preporuke).

5. Analizirati uzroke izostanka sprovođenja Posebnih obaveza koje se izriču uz Odgojne/Vaspitne mjere pojačanog nadzora i koje su, po svojoj prirodi, alternativa sprovođenju zavodske vaspitne/odgojne mjere. Dati preporuke za sprovođenje Posebnih obaveza. (Ova aktivnost je u tijesnoj vezi sa Strateškom temom 5 - Sprovođenje maloljetničkog pravosuđa, Aktivnost br. 8 – Pilotiranje posebnih obaveza.)

Nosioci:

- Entitetska ministarstva pravde.

U konsultaciji sa:

- Entitetska ministarstva socijalne zaštite/skrbi, Odjeljenje za zdravlje i druge usluge DB;
- Pravosudna komisija DB.

Period sprovođenja aktivnosti: Odmah

Potrebni resursi:

- Postojeći resursi u institucijama imenovanim kao nosioci aktivnosti.

Praćenje:

- Entitetska ministarstva pravde;
- Koordinaciono tijelo.

Indikatori:

- Pojedinačni izvještaji nosilaca aktivnosti;
- Konačna objedinjena informacija sa preporukama.

Prioritet: Srednji

Komentar:

1. Definisati jednoobraznu vrstu podataka koja će dati potpunu sliku situacije, te ustanoviti jedinstven instrumentarij za prikupljanje podataka za analizu.
2. Konačan prijedlog za sprovođenje Posebnih obaveza uzeti u obzir kod planiranja sredstava u narednom budžetskom ciklusu.

6. Napraviti analizu o mogućnosti izricanja Posebnih obaveza sa izrečenom vaspitnom mjerom kao alternative maloljetničkom zatvoru, u konceptu uslovnog izricanja kazne maloljetničkog zatvora.**Nosioci:**

- Ministarstva pravde u RS i FBiH;
- Sud i tužilaštvo;
- Odjeljenje za zdravlje i druge usluge DB;
- Pravosudna komisija DB;

Period sprovođenja aktivnosti: Nakon usvajanja novog zakona.

Potrebni resursi:

- U postojećim institucijama imenovanim kao nosioci aktivnosti;
- Iskustva iz drugih zemalja u sprovođenju alternativnih mjera zatvaranja maloljetnika u institucije;
- Međunarodni standardi, UN Konvencija o pravima djeteta, Pekinška pravila.

Praćenje:

- Ministarstva pravde u RS i FBiH;
- Koordinaciono tijelo.

Indikatori:

- Sačinjen Izvještaj o analizi;
- Analiza dostavljena organima pravosuđa i socijalne zaštite.

Prioritet: Visoki

Komentar:

- Konsultovati praksu iz regiona (Hrvatska);
- Da se u postupku izricanja vaspitnih/odgojnih mjera uspostavi saradnja sa centrima za socijalni rad i NVO po pitanju angažovanja maloljetnika u njihovim programima.

7. Kontinuirano raditi na podizanju nivoa znanja javnosti o načinima i prednostima (dobroj praksi) alternativnih modela rada sa maloljetnicima.**Nosioci:**

Za osmišljavanje načina rada:

- Entitetska/kantonala ministarstva socijalne zaštite/skrbi;
- Ministarstvo obrazovanja;
- Vijeće za djecu BiH;
- NVO (koji učestvuju u sprovođenju AMR);
- Mediji.

Za implementaciju aktivnosti:

- Centri za socijalni rad;
- NVO (koji učestvuju u sprovođenju AMR);
- Mediji.

Period sprovođenja aktivnosti: Od 2007. nadalje.

Potrebni resursi:

- Izvještaji o sprovođenju Vaspitnih/Odgojnih preporuka;
- Izvještaji o rezultatima pilotiranja Posebnih obaveza;
- Pozitivna iskustva iz regiona (Hrvatska, SCG, Slovenija i dr.);
- Stručnjaci iz sektora socijalne zaštite;

- Maloljetnici koji su učestvovali u sprovođenju AMR i njihovi roditelji;
- Mediji.

Praćenje:

- Koordinaciono tijelo.

Indikatori:

- Broj medijskih prezentacija;
- Pokrivenost teritorija medijskim prezentacijama;
- Izvještaji o anketama sprovedenim prije i poslije implementacije.

Prioritet: Srednji

Komentar:

- Informisanost javnosti o dobrim rezultatima primjene alternativnih modela rada ima uticaj na nivo angažovanja zajednice (volonteri, studenti, klubovi i sl.).

5.3. INSTITUCIONALNI TRETMAN – STRATEŠKI CILJEVI I PLAN AKTIVNOSTI

Strateški cilj: *Interventno transformisati ustanove sistema u kojima se izvršavaju mjere institucionalnog karaktera, a u smislu njihove humanizacije i osavremenjavanja tretmana u radu sa maloljetnicima u sukobu sa zakonom, prateći međunarodne standarde vezane za lišenje slobode kao i za uslove i režime u institucijama za prevaspitavanje.*

Aktivnosti:

1. Ne otvarati nove zatvore ni ustanove zatvorenog tipa (Vaspitni / Vaspitno-popravni domovi) pored sadašnjih postojećih kapaciteta (Sarajevo i Banjaluka), već staviti u funkciju ustanove otvorenog tipa u skladu sa međunarodnim standardima.

Nosioci:

- Ministarstvo pravde BiH – sektor za izvršenje krivičnih sankcija;
- Entitetska ministarstva pravde, Pravosudna komisija Distrikta Brčko;
- Kantonalna vlada sa resornim ministarstvima;
- Koordinaciono tijelo.

Period sprovođenja aktivnosti: 18 mjeseci od usvajanja.

Potrebni resursi:

- Postojeći resursi u navedenim ministarstvima (ljudski i materijalni);
- Raspoloživi resursi iz institucija: VP Dom Banja Luka, Vaspitna ustanova «Hum» Sarajevo;
- Postojeći stručni kadrovi;
- Postojeći objekti (npr. bivše kasarne koje se ne koriste).

Praćenje:

- Koordinaciono tijelo;
- Ministarstvo pravde BiH;
- Entitetska ministarstva pravde;
- Kantonalna ministarstva pravde;
- Pravosudna komisija Distrikta Brčko.

Indikatori:

- Zakonski regulisan status ustanove «Hum» u skladu sa međunarodnim standardima;
- Transformacija ustanove «Hum» uz razdvajanje različitih grupa štićenika;
- Režimi rada sa maloljetnicima u VP Domu u Banjaluci u skladu sa međunarodnim standardima;
- Nije povećan broj ustanova zatvorenog tipa.

Prioritet: Visoki

Komentar:

1. Potrebno je, pored zakonskog rješavanja statusa ustanove «Hum», promijeniti naziv ustanove na način da asocira na pozitivnu promjenu u ponašanju;
2. U okviru postojećih kapaciteta, potrebno je iznaći kapacitete za smještaj djevojaka sa izrečenom mjerom upućivanja u vaspitnu ustanovu ili VP dom, na način da su djevojke odvojene od mladića i da se rad sa njima posebno koncipira;
3. Iskoristiti nevladine organizacije koje sprovode samoodržive projekte koji mogu obuhvatiti i djevojke u postpenalnom prihvatu;
4. Razmotriti mogućnost osnivanja Disciplinskog centra¹⁹ na nivou kantona/regija, te stvaranja uslova za otvaranje prihvatnih centara za privremeni boravak i opservaciju djece pod rizikom da dođu u sukob sa zakonom.
5. Imajući u vidu međunarodno priznate standarde, raditi na stavljanju u funkciju formalno otvorenih ustanova (Banjaluka).

¹⁹ Disciplinski centar za maloljetnike je ustanova u okviru koje bi se izvršavala odgojna mjera upućivanja u disciplinski centar izrečena maloljetnicima u skladu sa relevantnim krivičnim zakonodavstvom.

2. Unutar postojećih izdvojenih odjeljenja za maloljetnike zatvorenog tipa, formirati odjeljenja za izdržavanje kazne maloljetničkog zatvora poluotvorenog i otvorenog tipa. (Vidjeti komentar 3)

Nosioci

- Ministarstvo pravde BiH (za izmjene i dopune u zakonu o izvršenju krivičnih sankcija BiH);
- Entitetska i kantonalna ministarstva pravde (za izmjene i dopune u zakonima koji regulišu izvršenje krivičnih sankcija);
- Entitetska ministarstva socijalne zaštite;
- Koordinaciono tijelo.

Period sprovođenja aktivnosti: Za ministarstva pravde do jedne, a za ministarstva socijalne zaštite do dvije godine nakon usvajanja Strategije.

Potrebni resursi

- Postojeći ljudski resursi u navedenim ministarstvima;
- Međunarodni standardi: Pekinška pravila, Tokijska pravila, Preporuke Evropske komisije;
- Primjeri dobre prakse u regionu;
- Centri za socijalni rad;
- Kantonalna ministarstva socijalne zaštite.

Praćenje:

- Ministarstvo pravde BiH;
- Entitetska/kantonalna ministarstva pravde;
- Koordinaciono tijelo.

Indikatori:

- Donesene izmjene i dopune postojećih zakona koje predviđaju otvorena i poluotvorena odjeljenja;
- Broj programa, mjera i usluga;
- Povećan nivo individualizacije rada sa maloljetnicima u toku institucionalnog tretmana;
- Multisektorsko uvezivanje u zajednicama u kojima postoje ovi kapaciteti (međuresorni sporazumi).

Prioritet: Visoki

Komentar:

1. Potrebna koordinacija nosilaca i implementatora;
2. Potrebna donošenje i dopuna postojećih zakona za osnivanje ustanove.
3. Ukoliko, eventualno, dođe do izgradnje nove ustanove za maloljetnike, već u planiranju izgradnje treba voditi računa o uspostavljanju ovakvih odjeljenja.

3. Interventno poboljšati uslove boravka osoba sa izrečenom kaznom maloljetničkog zatvora. Obezbijediti potpuno odvajanje od odraslih i unaprijediti cjelokupni režim rada.

Nosioci:

- Entitetska ministarstva pravde;
- Uprave kazneno-popravnih zavoda (KPZ);
- Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH kao podnosilac izvještaja Evropskoj komisiji za sprečavanje torture i nehumanog i degradirajućeg tretmana u zatvorima.

Period sprovođenja aktivnosti: Jedna godina od usvajanja Strategije.

Potrebni resursi:

- Postojeći ljudski resursi kod navedenih nosilaca;
- Finansijska sredstva potrebna za adaptaciju postojećeg prostora sa sadržajima, poštujući međunarodne standarde;
- Međunarodni standardi: UN pravila o zaštiti maloljetnika lišenih slobode, CPT standardi (EU).

Praćenje:

- Koordinaciono tijelo;
- Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH.

Indikatori:

- Razdvojena populacija maloljetnih i punoljetnih lica, osuđenih na kaznu maloljetničkog zatvora;
- Obezbeđena budžetska sredstva za adaptaciju zatvora;
- Unaprijeđen kvalitet rada sa osuđenim licima;
- Smanjen broj pritužbi i disciplinskih postupaka.

Prioritet: Visoki

Komentar:

1. Korištenje, adaptacija pratećih sadržaja i postojećih kapaciteta u skladu sa međunarodnim standardima;
2. Mogućnost ko-finansiranja od strane donatora.

4. Kreirati posebne individualno prilagođene programe prevencije i odvikavanja od ovisnosti o drogama u postojećim institucijama za smještaj maloljetnika u sukobu sa zakonom (KPZ, VP Dom Banja Luka, Odgojna ustanova «Hum»).

Nosioci:

- Ministarstva pravde u RS i FBiH;
- Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite RS i Ministarstvo zdravlja FBiH;
- KPZ;
- VP Dom/odgojne ustanove;
- Zdravstveni sektor (Zavodi za mentalno zdravlje);
- NVO (koje se bave ovom problematikom).

Period sprovođenja aktivnosti: Odmah, a najdalje jedna godina od usvajanja Strategije.

Potrebni resursi:

- Postojeći kapaciteti u Zavodima;
- NVO obučene za rad sa ovisnicima;
- Po potrebi koristiti resurse nadležnih zdravstvenih ustanova (Centri za mentalno zdravlje);
- Finansijska sredstva potrebna za implementaciju aktivnosti.

Praćenje:

- Koordinaciono tijelo;
- Ministarstva pravde u RS i FBiH.

Indikatori:

- Obezbeđena sredstva za implementaciju programa;
- Broj uspostavljenih programa prevencije;
- Broj uključenih maloljetnika u programe odvikavanja;
- Izvještaj institucije o sprovedenim programima (stepenu uspješnosti programa);
- Izvještaj NVO o stepenu uspješnosti programa.

Prioritet: Visoki

Komentar:

1. Potrebna koordinacija između nosilaca i implementatora programa;
2. Potrebno je educirati osoblje (socijalni radnici, psiholozi i vaspitači) koje je zaposleno u institucijama za smještaj maloljetnika u sukobu sa zakonom;
3. Planirati namjenska sredstva u budžetima ministarstava pravde FBiH i RS;
4. Iskoristiti terapijska skustva komuna u odvikavanju od ovisnosti;
5. Uraditi standardizaciju NVO (ko može, a ko ne može sprovoditi ovakve programe u institucijama);
6. Koristiti iskustvo zatvora, zavoda, centara za mlade u EU (Austrija, Nizozemska, Irska i Belgija) koji su bili obuhvaćeni istraživanjem „Prison and drugs“, prateći Marsejske preporuke. Istraživanje je radila organizacija Cranstoun Drug Services, odnosno ENDHASP (European Network on HIV/AIDS Services in Prisons).

5. Obogatiti edukativne i rekreativne programe u zatvorima i povezati zatvorske ustanove sa vladinim (obrazovne institucije) i nevladinim organizacijama koje bi dio svojih aktivnosti sprovodile u zatvorima.

Nosioci:

- Ministarstva pravde u RS i FBiH;
- Ministarstva za obrazovanje u RS i FBiH;
- KPZ;
- Mjesne obrazovne institucije/organizacije.

Period sprovođenja aktivnosti: Odmah

Potrebni resursi:

- Postojeći resursi kod nosilaca aktivnosti;
- Finansijska sredstva za angažovanje NVO;
- Međunarodni standardi;
- Primjeri dobre prakse (npr. Slovenija).

Praćenje:

- Entitetska ministarstva pravde;
- Koordinaciono tijelo.

Indikatori:

- Broj sporazuma/ memoranduma potpisanih sa školama;
- Broj sporazuma/ memorandumi sa NVO;
- Broj zanimanja koja su na raspolaganju je povećan;
- Broj osoba sa kaznom maloljetničkog zatvora uključenih u redovno obrazovanje;
- Broj maloljetnika uključenih u edukativne i rekreativne programe;
- Poboljšan uspjeh/prolaznost i završetak školovanja;
- Broj programa koji NVO sprovode u KPZ.

Prioritet: Visoki

Komentar:

- Ostvarivanje saradnje KPZ -a sa većim brojem srednjih škola, kako bi se mladima ponudio veći broj zanimanja.

6. Obezbijediti uslove da se maloljetnici kojima je izrečena mjera pritvora, smještaju odvojeno od odraslih, vodeći računa u kojoj fazi postupka se oni nalaze i razvijanje programa (edukacija i rekreacija) koji bi se implementirali dok je maloljetnik lišen slobode.

Nosioci:

- Ministarstvo pravde BiH;
- Ministarstva pravde u RS i FBiH;
- Sudovi koji vode postupak;
- Uprava KPZ;
- Mjesne obrazovne institucije (uz saglasnost ministarstva obrazovanja);
- Centri za socijalni rad.

Period sprovođenja aktivnosti: Odmah

Potrebni resursi:

- Finansijska sredstva da se stvore uslovi za adekvatan smještaj, koji je u skladu sa međunarodnim standardima;
- Postojeći resursi kod navedenih nosilaca;
- Međunarodni standardi, Pravila UN o zaštiti maloljetnika lišenih slobode.

Praćenje:

- Ministarstvo pravde u BiH, FBiH i RS;
- Koordinaciono tijelo.

Indikatori:

- Maloljetnici u pritvoru odvojeni su od odraslih;
- Organizovana nastava za maloljetnike u pritvoru koji su redovni učenici;
- Organizovane rekreativne aktivnosti za maloljetnike u pritvoru.

Prioritet: Visoki

Komentar:

- Potrebno planirati sredstva u budžetima ministarstava pravde za stvaranje uslova za obezbjeđenje adekvatnog smještaja, u skladu sa međunarodnim standardima;
- Inicijativa za saglasnost za kontakt sa školama treba biti pokrenuta od strane pravosuđa;
- Nastojati obezbijediti veze sa sportskim klubovima koji bi organizovali rekreaciju za maloljetnike.
- Razmotriti mogućnost obavljanja društveno korisnog rada i saradnje sa kulturno-umjetničkim društvima.

7. Stvoriti uslove za alternativne oblike smještaja maloljetnika tokom postupka (smještaj u vaspitnu ili sličnu ustanovu, u drugu porodicu, pojačani nadzor od organa starateljstva (PNOS), prihvatni centar), da bi se obezbijedilo pružanje pomoći, zaštite ili smještaja tokom postupka i njihovo prisustvo tokom suđenja, bez određivanja mjere pritvora.

Nosioci:

- Tužilaštva, sudovi i centri za socijalni rad (tužioc i sudije koji predlažu i potvrđuju pritvor u koordinaciji sa centrima za socijalni rad).

Period sprovođenja aktivnosti: Odmah

Potrebni resursi:

- Postojeći resursi kod navedenih nosilaca;
- Finansijska sredstva iz budžeta ministarstava pravde/sudova iz kojih bi se refundirali troškovi centara za socijalni rad.

Praćenje:

- Ministarstva pravde u FBiH i RS;
- Koordinaciono tijelo.

Indikatori:

- Povećan broj izrečenih mjera, kao alternativa pritvaranju u ukupnom broju pritvorskih rješenja;
- Budžetska sredstva obezbjeđena za prihvatni centar.

Prioritet: Visoki

Komentar:

- U praksi se događa da se, u nedostatku uslova za alternativni smještaj maloljetnika, određivala mjera pritvora. To je neprihvatljivo, kako sa aspekta međunarodnih pravnih standarda, tako i sa aspekta važećih zakona;
- Zakonski regulisati otvaranje prihvatnih centara (Ministarstva rada i socijalne zaštite i Ministarstva pravde, kantoni, opštine, Pravosudna komisija Distrikta Brčko, CSR Brčko);
- Podizati svijest **nadležnih organa** i javnosti o prednostima alternativnih oblika smještaja maloljetnika tokom postupka;
- Razmotriti mogućnost dobijanja donatorskih sredstava za dodatno finansiranje otvaranja prihvatnih centara.

8. Obezbijediti postpenalni prihvata osoba osuđenih na kaznu maloljetničkog zatvora i maloljetnika smještenih u druge ustanove.

Nosioci:

- Entitetska ministarstva pravde u koordinaciji sa entitetskim ministarstvima socijalne zaštite/skrbi;
- Ministarstvo obrazovanja;
- KPZ;
- Centri za socijalni rad u mjestima prebivališta maloljetnika;
- NVO i sportska udruženja, izviđači i sl.

Period sprovođenja aktivnosti: Odmah i kontinuirano

Potrebni resursi:

- Dodatna finansijska sredstva za CSR i za anagažovanje NVO;
- Postojeći ljudski resursi.

Praćenje:

- Ministarstva pravde u RS i FBiH;
- CSR mora imati zakonsku obavezu za stalni obilazak maloljetnika.

Indikatori:

- Sporazumi/memorandumi;
- Individualni planovi rada;
- Zakonski regulisana obaveza centara za socijalni rad za stalnim praćenjem maloljetnika tokom trajanja kazne zatvora.

Prioritet: Visoki

Komentar

- Individualizirana postpenalna zaštita;
- Podrška lokalne zajednice;
- Potrebna saradnja sa zavodom za zapošljavanje u smislu izrade programa koji bi poslodavcima obezbjeđivali stimulaciju za zapošljavanje marginalizovanih grupa mladih;
- Potrebna pomoć centrima za socijalni rad u praćenju integracije mladih u društvenu zajednicu;
- Potrebno je omogućiti besplatnu prekvalifikaciju zainteresovanih mladih.

5.4 PREVENCIJA – STRATEŠKI CILJEVI I PLAN AKTIVNOSTI

Strateški cilj: Obezbijediti sprovođenje aktivnosti usmjerenih na promociju prevencije uz paralelno donošenje Programa prevencije maloljetničkog prestupništva za BiH, koji bi predstavljao okvir za rad na prevenciji na entitetskim, kantonalnim i opštinskim nivoima.

Aktivnosti:

1. Pokrenuti edukacione seminare, javne debate, okrugle stolove, stručne rasprave u okviru institucija krivičnog pravosuđa²⁰ te u krugovima socijalnih radnika, psihologa, pedagoga, prosvjetnih i zdravstvenih radnika i drugih osoba koje se bave zaštitom i odgojem maloljetnika ili suzbijanjem maloljetničkog prestupništva, kako bi se uticalo na sveobuhvatnije razumijevanje problema maloljetničkog prestupništva i moguće oblike preventivnog djelovanja. Predstaviti modele preventivnih aktivnosti razvijene u svijetu na konceptu rizični/zaštitni faktori, kao i primjere državnih programa prevencije.

Nosioci:

(Za sve nosioce vidjeti Komentar br 1.)

Državni nivo:

- Ministarstvo sigurnosti BiH;
- Ministarstvo civilnih poslova BiH;
- Vijeće za djecu BiH;
- Mediji;
- Koordinaciono tijelo (prati, usmjerava, povezuje).

Entitetski nivo:

- Entitetska ministarstva socijalne zaštite/skrbi;
- Entitetska ministarstva obrazovanja;
- Entitetska i kantonalna ministarstva unutrašnjih poslova;
- Mediji.

Lokalni nivo:

- Opštinske/gradske službe za društvene djelatnosti (FBiH, RS, Brčko Distrikt);
- NVO sektor.

Period sprovođenja aktivnosti: Otpočeti sa aktivnostima u roku od 3 mjeseca nakon usvajanja Strategije.

Potrebni resursi:

- Eksperti iz ove oblasti;
- Primjeri dobre prakse (Velika Britanija, Holandija, Hrvatska, Slovenija, Srbija i Crna Gora, itd.);
- Potrebna finansijska sredstva;
- Normativi;
- Međunarodni standardi (UN Smjernice o prevenciji maloljetničkog prestupništva-Rijadske smjernice).

Praćenje:

- Koordinaciono tijelo za sprovođenje Akcionog plana;
- Potrebno odrediti koje će entitetsko ministarstvo biti zaduženo za praćenje na entitetskom nivou do formiranja Vijeća za djecu na entitetskom nivou (vidjeti Komentar 3);
- Tim za prevenciju na lokalnom nivou (vidjeti Komentar br. 2).

Indikatori:

- Broj sprovedenih edukativnih aktivnosti;
- Broj učesnika u aktivnostima;
- Nivo međusektorske koordinacije u organizovanju i sprovođenju aktivnosti;
- Medijska pokrivenost.

Prioritet: Visoki

²⁰ Institucije/organi krivičnog pravosuđa su policija, tužilaštvo, sudovi i ustanove i službe za izvršenje krivičnih sankcija.

Komentar:

1. Navedeni nosioci trebaju sprovoditi ove aktivnosti na svim nivoima u međusektorskoj koordinaciji (pravosuđe/ unutrašnji poslovi/socijalna zaštita/zdravstvo i obrazovanje).
2. Na nivou pojedinačnih opština može se formirati opštinski Tim za prevenciju koji će biti zadužen za edukaciju zaposlenih u školama, policiji, centrima za socijalni rad, zdravstvenim ustanovama.
3. Ukoliko dođe do najavljenog formiranja Vijeća za djecu u entitetima, neophodno bi bilo uključiti ih u ovu aktivnost u okviru njihovog zadatka zaštite prava djece.
4. Uključiti medije, posebno elektronske, u edukaciju i praćenje ovih aktivnosti.

2. Donijeti Program prevencije maloljetničkog prestupništva za BiH.

Program prevencije maloljetničkog prestupništva (Program) trebao bi predvidjeti:

- ovlaštenja i odgovornosti na državnom (praćenje i generalno usmjeravanje), entitetskim, kantonalnim (istraživanje, kreiranje, finansiranje, koordinacija i praćenje) i lokalnim nivoima (kreiranje, implementacija, finansiranje, istraživanje, obavještavanje i praćenje);
- mehanizme koordinacije;
- dugoročno finansiranje preventivnih programa kroz lociranje budžeta, sa posebnim naglaskom na budžete gradova/opština;
- projekte i mjere koji sadrže aktivnosti, imajući u vidu sva tri nivoa prevencije (primarna, sekundarna i tercijarna prevencija);
- ulogu i odgovornost obrazovnog sistema, sistema socijalnog staranja, te sistema unutrašnjih poslova i javnog informisanja, kao ključnih faktora u prevenciji maloljetničkog prestupništva;
- načine na koje će se mišljenja djece i roditelja čuti, uvažiti i ugraditi
- edukaciju osoblja koje radi sa djecom i mladima;
- permanentno obavještavanje javnosti o preduzetim mjerama i rezultatima, ali i kontakt sa nadležnom komisijom za komunikacije.

Nosioci

Za definisanje procesa donošenja Programa, koncepta Programa i donošenje nacrtu dokumenta:

- Ministarstvo sigurnosti BiH, u koordinaciji sa
- Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice BiH,
- Vijećem za djecu BiH i
- Nevladinim organizacijama

Uz aktivno učešće u osmišljavanju koncepta Programa i stvaranja finalnog dokumenta:

- Entitetska ministarstva obrazovanja, entitetska ministarstva socijalne politike i zaštite, entitetska ministarstva pravde i entitetska ministarstva unutrašnjih poslova;
- Relevantne institucije Distrikta Brčko;
- Ombudsmeni u FBiH i RS;
- Opštinske/gradske službe za društvene djelatnosti iz većih gradova u BiH;
- Nevladine organizacije.

Period sprovođenja aktivnosti: Nakon usvajanja Strategije započeti proces donošenja programa i završiti ga do kraja 2006. godine.

Potrebni resursi:

- Finansijska sredstva koja treba da se izdvoje za angažovanje stručnjaka i sastanke za koncipiranje Programa;
- Primjeri dobre prakse u Evropi;
- Međunarodni standardi: UN Smjernice o prevenciji maloljetničkog prestupništva - Rijadske smjernice, Preporuke Evropske Komisije;
- Fakulteti i NVO koji su sprovođili/sprovode aktivnosti prevencije.

Praćenje:

- Koordinaciono tijelo

Indikatori:

- Program je donesen;
- Broj održanih sastanaka;
- Broj uključenih stručnjaka;
- Nivo usklađenosti Programa sa međunarodnim standardima za prevenciju maloljetničkog prestupništva.

Prioritet: Visoki

Komentar: Alocirati sredstva na državnom nivou za angažovanje eksperata, sastanke, medijsku prezentaciju.

3. Ne čekajući donošenje Programa prevencije, iz postojećih sredstava i sa postojećim ljudskim kapacitetima razvijati programe posebne prevencije u zajednici (lokalni nivo), vodeći računa da se radi o dugoročnim projektima koji:

- imaju u fokusu djecu pod rizikom kao i rizične faktore kojima su ona izložena,
- ublažavaju ili eliminišu faktore rizika i podstiču faktore zaštite;
- predviđaju bliske kontakte sa porodicom;
- predviđaju konsultacije sa djecom kada se osmišljavaju aktivnosti;
- su održivi u dugom vremenskom roku;
- koriste postojeće institucije i organizacije, prije svega škole, centre za socijalni rad, centre za mentalno zdravlje, policiju, omladinske i sportske klubove i NVO kao partnere za sprovođenje konkretnih aktivnosti sa djecom;
- koriste potencijal studenata fakulteta za socijalni rad, psihologiju i pedagogiju;
- promovišu volontarizam;
- moraju uključivati medije.

Nosioci:

- Entitetska ministarstva obrazovanja, Odjeljenje za obrazovanje Distrikta Brčko;
- Prosvjetno-pedagoški zavodi;
- Osnovne i srednje škole;
- Kantonalni i opštinski centri za socijalni rad (koordinacija);
- Opštinski/gradski sektor za društvenu djelatnost;
- CJB (pružanje informacija);
- Fakultet za socijalni rad Banja Luka, Fakultet političkih nauka - Odsjek za socijalni rad Sarajevo, Filozofski fakultet – Odsjek za socijalni rad – Tuzla;
- Nevladine organizacije.

Period sprovođenja aktivnosti: Odmah

Potrebni resursi:

- Sredstva iz opštinskih budžeta za posebne programe, usmjerena ka CSR kao koordinatorima aktivnosti;
- Razvijeni projekti u Hrvatskoj i Srbiji i Crnoj Gori;
- BiH eksperti i fakulteti;
- Postojeća porodična savjetovališta;
- NVO sektor.

Praćenje:

- Tim za prevenciju na lokalnom nivou (*vidjeti Komentar br. 1*);
- Centri za socijalni rad i škole sa opštinskim/gradskim sektorima za društvenu djelatnost.

Indikatori:

- Broj razvijenih projekata;
- Broj obuhvaćene djece;
- Uključenost studenata i volontera;
- Samoodrživost projekata.

Prioritet: Visoki

Komentar:

1. Mogu se formirati Timovi za prevenciju na lokalnom nivou;
2. Ministarstva obrazovanja daju saglasnost za sprovedbu aktivnosti po školama;
3. Obavezna saradnja policije i CSR (policajac-edukator u školi);
4. Direktn preventivni rad sa djecom koja su pod rizikom da dođu u sukob sa zakonom pokazuje najbolje efekte sa djecom osnovno-školskog uzrasta;
5. Obavezna izrada posebnih programa;
6. Uključivanje savjeta roditelja u školama.

- 4. Interventno razvijati projekte za rad sa djecom ispod 14 godina (krivično neodgovorni), koja su pod rizikom da dođu u sukob sa zakonom, a koji bi se sprovalili u osnovnim školama u koordinaciji sa centrima za socijalni rad.** Ovakvi dugoročno zacrtani projekti uključivali bi «djecu pod rizikom» gdje bi procjenu društveno-neprihvatljivog ponašanja i potrebe pomoći djetetu da se nosi sa rizičnim faktorima na zadovoljavajući način po dijete i sredinu, donosili stručnjaci koji rade sa djecom (učitelji, nastavnici, pedagozi, socijalni radnici, psiholozi). Potrebno bi bilo omogućiti uključenje studenata sa fakulteta, volontera i nevladinih organizacija koje sprovode programe sa djecom. Lokalne vlasti bi obezbjeđivale sredstva za, u velikoj mjeri, održive programe koji se naslanjaju na već postojeće institucije, uz mješoviti nadzor škola i centara za socijalni rad i vlasti na opštinskom i kantonalnom nivou.

Nosioci:

- Entitetska ministarstva obrazovanja i Odjeljenje za obrazovanje Distrikta Brčko;
- Prosvjetno-pedagoški zavodi;
- Osnovne škole;
- Kantonalni i opštinski centri za socijalni rad;
- Vršnjačka grupa u implementaciji;
- NVO sektor;
- Kulturna i sportska društva i mjesne zajednice.

Period sprovođenja aktivnosti: Odmah poslije usvajanja Programa prevencije. Kontinuirani dugoročni proces.

Potrebni resursi:

- Finansijska sredstva u opštinama (kantonima za kantonalne centre za socijalni rad) i ministarstvima obrazovanja;
- Primjeri dobre prakse;
- Eksperti;
- Mediji kroz izdvajanje prostora i vremena za promociju preventivnih aktivnosti;
- Zavod za zapošljavanje;
- Studenti sa fakulteta za socijalni rad, psihologiju i pedagogiju.

Praćenje:

- Tim za prevenciju na lokalnom nivou, tamo gdje se formira;
- Entitetska ministarstva obrazovanja i veći centri za socijalni rad.

Indikatori:

- Broj razvijenih projekata sa djecom do 14 godina u školama;
- Broj škola, učenika, volontera i stručnjaka uključenih u aktivnosti;
- Poboljšan uspjeh učenika uključenih u aktivnosti;
- Smanjen broj izostanaka sa nastave učenika uključenih u aktivnosti.

Prioritet: Visoki

Komentar:

1. Obavijestiti medije o sprovedbi aktivnosti;
2. Da se volontarizam nezaposlenim licima računa kao iskustvo potrebno pri polaganju stručnih ispita (prijedlog zakonodavcu);
3. Pri kreiranju budžeta škola predvidjeti sredstava za ovu namjenu.

5. Unutar sistema obrazovanja potrebno je za učenike osnovnih i srednjih škola organizovati preventivne aktivnosti:

- radionice nenasilnog rješavanja konflikata;
- pomoć u učenju kroz potvrđene održive modele gdje pomoć pružaju studenti fakulteta/nezaposleni kvalifikovani kadar uz nadzor škole i centara za socijalni rad u sklopu vaspitne mjere koja se sprovodi za mlađe počiniocce krivičnih djela;
- savjetodavni rad sa učenicima koji pokazuju probleme u učenju ili izbjegavaju nastavu;
- pomoć vršnjaka ('peer' edukatori) u savladavanju školskih zadataka, ali i socijalizaciji;
- edukacija učenika o odgovornom roditeljstvu.

Nosioci:

- Entitetska ministarstva obrazovanja, Odjeljenje za obrazovanje Brčko Distrikta;
- Prosvjetno-pedagoški zavodi;
- Osnovne i srednje škole
- Fakulteti socijalnog rada, pedagoške akademije (upućuju studente završnih godina da pružaju pomoć u učenju u okviru prakse);
- NVO sektor;
- Uspješni kulturni i sportski radnici.

Period sprovođenja aktivnosti: Odmah nakon usvajanja Strategije.

Potrebni resursi:

- Finansijska sredstva za angažovanje NVO;
- Primjeri sličnih projekata u BiH koji su se sprovodili/sprovode;
- Studenti sa fakulteta, učenici, nastavnici.

Praćenje:

- Entitetska ministarstva obrazovanja, Odjeljenje za obrazovanje Distrikta Brčko;
- Tim za prevenciju na lokalnom nivou, tamo gdje je formiran.

Indikatori:

- Broj uključenih učenika;
- Broj aktivnosti po školama.

Prioritet: Visoki

Komentar:

- Ako se formiraju Vijeća za djecu na nivou entiteta, potrebno je da ona budu uključena u koncipiranje i praćenje ove aktivnosti.

6. Unutar školskog programa, održati predavanja za učenike, njihove roditelje i nastavnike o pojmu krivične odgovornosti, osnovama krivičnog zakonodavstva, pravima i obavezama maloljetnika kada se nakon počinjenog krivičnog djela nađe u pravosudnom sistemu. Izraditi prateći informativni dokument - prateća aktivnost.

Nosioci:

- Entitetska ministarstva pravde, Pravosudna komisija DB (kroz angažovanje sudija da održe predavanja po školama i koncipiraju informativni materijal);
- Kantonalni i opštinski centri za socijalni rad (u tim za predavanja po školama angažuju i socijalnog radnika);

U koordinaciji sa:

- Entitetska ministarstva obrazovanja, Odjeljenje za obrazovanje DB i Prosvjetno-pedagoški zavodi (daju saglasnost da se predavanja održe unutar časova razredne nastave);
- Nadležno Ministarstvo unutrašnjih poslova u oba entiteta/DB.
- Nevladine organizacije.

Period sprovođenja aktivnosti: Odmah.

Potrebni resursi:

- Finansijska sredstva u entitetskim ministarstvima pravde i ministarstvima obrazovanja za štampanje informativnog materijala (letka);
- Informativni materijal i slične aktivnosti koje su sprovodile NVO;
- MUP Kantona Sarajevo sa iskustvom iz dosadašnjih sličnih projekata.

Praćenje:

- Ministarstva pravde na entitetskom nivou;
- Ministarstva obrazovanja na entitetskom nivou;
- Koordinaciono tijelo.

Indikatori:

- Broj časova razredne nastave unutar kojih su održana predavanja;
- Broj napravljenog i po školama distribuiranog materijala;
- Postojanje evaluacionih lista;
- Izvještaj o evaluaciji.

Prioritet: Visoki

Komentar:

1. Pošto je planirano da se aktivnosti odvijaju po školama, potrebno je da evaluaciju urade PPZ-i i da izvještaje dostave resornom ministarstvu i ministarstvu pravde.
2. Razmotriti mogućnost popunjavanja stručnog tima škole (npr. zapošljavanja socijalnog radnika) u skladu sa zakonima o osnovnoj i srednjoj školi.

7. Razvijati programe koji su usmjereni na roditelje i koji podstiču učenje roditelja o njihovoj ulozi i obavezama u pogledu razvoja djece i brige o djeci.

Nosioci:

- PPZ (da daju obavezu školama kroz Vijeća roditelja i roditeljske sastanke);
- NVO sektor za sprovođenje aktivnosti;
- Službe za društvenu djelatnost opština;
- Porodična savjetovališta.

Period sprovođenja aktivnosti: Nakon usvajanja Strategije raditi kontinuirano.

Potrebni resursi:

- Finansijska sredstva za angažovanje NVO;
- Iskustva porodičnih savjetovališta;
- Literatura o odgovornom roditeljstvu.

Praćenje:

- Tim za prevenciju, tamo gdje je formiran na lokalnom nivou;
- Koordinaciono tijelo.

Indikatori:

- Broj razvijenih projekata;
- Broj uključenih roditelja;
- Stepen zainteresovanosti roditelja procijenjen kroz evaluaciju.

Prioritet: Visoki

Komentar:

1. Anagažovati Vijeća roditelja i Vijeća škola i roditelja, te udruženje za saradnju roditelja i škola u BiH;
2. Rezultate eveluacije vratiti na vijeća roditelja;
3. Informisati medije;
4. Ukoliko ne postoje porodična savjetovališta, potrebno ih je formirati.

8. Razvijati projekte podizanja informisanosti o štetnosti upotrebe droga, kao i projekte za pomoć u odvikavanju od droga i drugih psihoaktivnih supstanci, za onu djecu i mlade koji su pod rizikom da dođu u sukob sa zakonom, kao i za one koji su došli u sukob sa zakonom sa kojima se radi u okviru sprovođenja mjera pojačanog nadzora u centrima za socijalni rad.

Nosioci:

Za razvijanje projekata o podizanju informisanosti:

- Ministarstva socijalne zaštite/skrbi u RS i FBiH;
- Ministarstva zdravlja u RS i FBiH;
- Centri za socijalni rad.
- Centri za mentalno zdravlje;
- Porodična savjetovišta;
- NVO;
- Škole, udruženja građana za borbu protiv droga i mediji.

Za sprovođenje direktnog rada sa mladima:

- Centri za socijalni rad;
- Centri za mentalno zdravlje, gdje postoje;
- Gradski/opštinski sektor za društvenu djelatnost;
- Porodična savjetovišta;
- NVO.

Period sprovođenja aktivnosti: Odmah po usvajanju Strategije.

Potrebni resursi:

- Finansijska sredstva kod nosioca;
- Postojeći programi;
- u NVO;
- Eksperti;
- Komune.

Praćenje:

- Tim za prevenciju na lokalnom nivou, gdje je formiran;
- Ministarstva socijalne zaštite.

Indikatori:

- Broj projekata sproveden;
- Broj mladih prema kojima se sprovodi mjera pojačanog nadzora uključenih u programe odvikavanja;
- Broj stručnjaka uključenih u izradu programa;
- Broj NVO i komuna uključenih u ovu aktivnost.

Prioritet: Visoki

Komentar:

1. Dio uputstava će proisteći iz Strategije za borbu protiv zloupotrebe droga, koja je u fazi donošenja na državnom nivou.
2. Realizovanje tematskih emisija na svim medijima (maloljetnička delikvencija, borba protiv droge).

5.5. PRIMJENA KRIVIČNOG ZAKONODAVSTVA ZA MALOLJETNIKE U PRAKSI – STRATEŠKI CILJEVI I PLAN AKTIVNOSTI

Strateški cilj: *Ostvariti veću zaštitu prava maloljetnih prestupnika i podići kvalitet prakse kroz povećanje specijalizacije za rad sa mladima, poboljšanje uslova rada i veći stepen koordinacije službi policije, sudova, tužilaštava, advokata i centara za socijalni rad.*

Aktivnosti:

1. Sprovoditi aktivnosti stručnog usavršavanja i specijalizacije za rad sa djecom i mladima u sukobu sa zakonom službenika policije, pravosuđa (uključujući advokate), socijalnog, zdravstvenog i obrazovnog sektora. Posebno povećati nivo specijalizacije za rad sa djecom žrtvama počinjenog krivičnog djela, a posebno seksualnog nasilja. (*vidjeti Komentar 1*) .

Nosioci

- Ministarstva unutrašnjih poslova FBiH, RS, te ista kantonalna ministarstva;
- Ministarstva pravde u FBiH i RS, u saradnji sa centrima za edukaciju sudija i tužilaca;
- Ministarstva socijalne zaštite u FBiH;
- Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite RS;
- Ministarstvo zdravlja FBiH;
- Ministarstva obrazovanja u FBiH i RS (*za sva ministarstva vidjeti Komentar 2*);
- Fakulteti u većim gradovima (Policijske akademije u FBiH i RS, Visoka škola za policiju RS, fakulteti socijalnog rada, pravni fakulteti).

Period sprovođenja aktivnosti: Od kraja 2006 godine nadalje (ranije ukoliko postoje sredstva kod nosilaca jer su svi budžetski korisnici).

Potrebni resursi (ljudski i finansijski)

- Sredstva u budžetima nosilaca aktivnosti;
- Do sada edukovani stručnjaci, NVO sa iskustvom davanja edukacije u ovoj oblasti;
- Literatura, priručnici za treninge;
- Novi treneri iz postojećih institucija (*vidjeti Komentar 3*).

Praćenje: Koordinaciono tijelo

Indikatori:

- Broj održanih edukacija po sektorima;
- Broj edukovanih službenika;
- Izvještaji sa treninga;
- Povećan nivo specijalizacije;
- Broj novih trenera.

Prioritet: Visoki

Komentar:

1. Novi Zakon o maloljetnim počiniocima krivičnih djela sadrži nove odredbe o maloljetnicima žrtvama krivičnih djela;
2. Predaktivnost: sektorska ministarstva trebaju naložiti institucijama policije, sudovima i tužilaštvima, centrima za socijalni rad i školama da kroz interne akte/pravilnike odrede obavezu stručnog usavršavanja;
3. Edukacije treba tako planirati da se određen broj službenika iz pomenutih institucija edukuje za buduće trenere, te na taj način ostvari samoodrživost.

2. Internim normativnim aktima u organima unutrašnjih poslova i centrima za socijalni rad, formirati posebne stručne timove koji bi radili sa maloljetnicima u sukobu sa zakonom (ili pod rizikom da dođu u sukob sa zakonom), u skladu sa međunarodnim standardima. U većim policijskim stanicama zaposliti psihologa i socijalnog radnika kao članove tima.

Nosioci:

- Ministarstva unutrašnjih poslova u FBiH i RS, kao i kantonalna ministarstva unutrašnjih poslova;
- Ministarstva socijalne zaštite RS i FBiH (sa preporukama za formiranje timova);
- Odjeljenje za zdravlje i ostale usluge Distrikta Brčko;
- Kantonalni i opštinski centri za socijalni rad;
- Kantonalni i opštinski organi koji finansiraju centre za socijalni rad.

Period sprovođenja aktivnosti: Od kraja 2006 godine nadalje, zbog budžetskih sredstava.

Potrebni resursi (ljudski i materijalni):

- Sredstva u budžetima nosilaca za nova radna mjesta, ako se preraspodjelom radnih mjesta postojećih službenika ne mogu stvoriti timovi.

Praćenje:

- Nosioci;
- Koordinaciono tijelo.

Indikatori:

- Broj novoformiranih timova u CJB i kantonalnim MUP-ovima;
- Broj novoformiranih timova u kantonalnim i većim opštinskim centrima za socijalni rad;
- Broj novozaposlenih psihologa;
- Izvještaji sadrže više stručnih aspekata.

Prioritet: Visoki

Komentar

1. Omogućiti manjim centrima za socijalni rad i policijskim stanicama da koriste usluge timova iz većih centara;
2. Psiholozi mogu raditi kao policijski inspektori za maloljetnike (primjer CJB Banja Luka i Zenica).

3. Zaposliti u tužilaštvima i većim prvostepenim sudovima (osnovnim, odnosno općinskim) stručne saradnike/lica sa zanimanjem psihologa/socijalnog radnika/defektologa, koji bi pružali pomoć tužiocima i sudijama kod procjene ličnosti maloljetnika i odabira adekvatne krivične sankcije, kao i praćenja izvršenja krivične sankcije.

Nosioci

- Ministarstva pravde RS i FBiH i Pravosudna komisija Distrikta Brčko;
- Tužilaštva i veći prvostepeni sudovi;
- Visoko sudsko i tužilačko vijeće.

Period sprovođenja aktivnosti: Od 2007.

Potrebni resursi:

- Dodatna sredstva u budžetima ministarstava pravde u FBiH i RS za novozaposlene;
- Iskustva iz drugih zemalja, naročito Hrvatske.

Praćenje:

- Ministarstva pravde FBiH i RS;
- Koordinaciono tijelo.

Indikatori:

- Broj novozaposlenih stručnih saradnika/lica;
- Step en uključenosti stručnih saradnika/lica u predlaganje krivične sankcije;
- Veći broj izrečenih vaspitnih/odgojnih preporuka i posebnih obaveza uz mjeru pojačanog nadzora.

Prioritet: Visoki

Komentar

1. Ministarstva pravde trebaju konsultovati veće sudove i tužilaštva o profilu stručnog lica;
2. Ministarstva pravde trebaju procijeniti koliki broj stručnih lica je neophodan.

4. Osigurati superviziju i stručnu pomoć vaspitačima i stražarima u zavodskim ustanovama u cilju sprečavanja sindroma sagorijevanja.

Nosioci:

- Zavodske ustanove u entitetima;
- Ministarstva pravde u FBiH i RS.

Period sprovođenja aktivnosti: Početi odmah nakon usvajanja Strategije, te sprovoditi kontinuirano.

Potrebni resursi

- Dodatna neophodna sredstva u budžetima zavodskih ustanova/ministarstava pravde za angažovanje stručnjaka;
- Edukovani psiholozi i socijalni radnici iz zajednice;
- NVO sa iskustvom sprovođenja programa supervizije i stres menadžmenta;
- Međunarodni standardi: Pravila UN o zaštiti maloljetnika lišenih slobode;
- Iskustva drugih zemalja, literatura.

Praćenje:

- Ministarstva pravde;
- Koordinaciono tijelo.

Indikatori:

- Ustanovljeni instrumenti procjene sagorijevanja službenika u zavodskim ustanovama;
- Broj edukacija za vaspitače i stražare;
- Broj sprovedenih supervizija.

Prioritet: Visoki

Komentar

- Menadžment u zavodskim ustanovama treba napraviti plan reagovanja na sagorijevanje najugroženijih službenika.

5. Izraditi informativne materijale (brošure, postere) o osnovama krivičnog zakonodavstva i pravima i obavezama maloljetnika u sukobu sa zakonom, u skladu sa domaćim zakonima i međunarodnim standardima. Obezbijediti obavezno davanje informativnog materijala maloljetnicima i roditeljima u policiji, tužilaštvu i sudu.

Nosioci

- Ministarstvo sigurnosti BiH kao glavni nosilac;
- Ministarstva pravde u FBiH i RS, Pravosudna komisija Distrikta Brčko i ministarstva unutrašnjih poslova FBiH i RS - za distribuciju informativnog materijala;
- NVO u BiH.

Period sprovođenja aktivnosti: 2007.

Potrebni resursi:

- Finansijska sredstva za informativni materijal;
- Praktičari (sudije, tužioci, policija, centri za socijalni rad) za prijedlog sadržaja informativnog materijala;
- NVO koje su radile slične materijale (Save the Children UK, OSCE, USAID/JSDP, ABA CEELI);
- Do sada za istu svrhu razvijeni informativni materijali.

Praćenje:

- Ministarstvo sigurnosti;
- Koordinaciono tijelo.

Indikatori:

- Broj štampanog materijala distribuiran po sudovima, tužilaštvima i policijskim stanicama;
- Broj upotrijebljenog/uručenog informativnog materijala.

Prioritet: Visoki

Komentar

1. Planirati sredstva u Ministarstvu sigurnosti BiH u budžetu za 2007. godinu;
2. Za izradu informativnog materijala može se angažovati domaća NVO koja će konsultovati i maloljetnike, da bi se obezbijedila razumljivost materijala.

6. Obezbijediti opremljenost (kompjuterska oprema, kancelarijski namještaj, pritvorske jedinice) svih službi za rad sa mladima, a posebno policije, sudova i centara za socijalni rad.**Nosioci**

- Ministarstva pravde RS i FBiH, ministarstva unutrašnjih poslova u RS, FBiH i kantonima FBiH, ministarstva socijalne zaštite u FBiH i RS;
- Visoko sudsko i tužilačko vijeće;
- Kantonalne i opštinske vlasti koje finansiraju centre za socijalni rad.

Period sprovođenja aktivnosti: Od 2007. nadalje

Potrebni resursi:

- Finansijska sredstva za uređenje prostorija, audio opremu, kompjutersku opremu i obezbjeđenje uslova za čuvanje DNK materijala/rezultata analize.

Praćenje:

- Resorna ministarstva identifikovana kao nosioci aktivnosti;
- Koordinaciono tijelo.

Indikatori:

- Broj uređenih prostorija za rad sa maloljetnicima;
- Broj sudnica opremljenih sa obaveznom audio opremom;
- Povećan broj računara u svim institucijama;
- Stvoreni uslovi u većim centrima za čuvanje rezultata DNK analize.

Prioritet: Visoki

Komentar

1. Pozvati se na procijenjeno stanje infrastrukture (Aktivnost br. 3, Strateški cilj - Zakonodavstvo) kod traženja sredstava;
2. Neophodno stvoriti zakonske uslove (podzakonska akta) u vezi procedura čuvanja rezultata DNK analiza – predaktivnost;
3. Postoji potreba za pravljenjem sistematizacije prema jedinstvenim standardima i normativima, te reorganizacija rada centara za socijalni rad takođe prema propisanim standardima i normativima u pogledu materijalnih, tehničkih, prostornih i stručnih kapaciteta.

7. Kroz davanje sudu redovnih i kvalitetnih izvještaja od strane centara za socijalni rad i vaspitnih/odgojnih ustanova o sprovođenju vaspitnih/odgojnih mjera koje je izrekao sud, povećati kvalitet nadzora sudova nad izvršenjem vaspitnih/odgojnih mjera.**Nosioci**

- Centri za socijalni rad koji sprovode mjere pojačanog nadzora i ustanove koje sprovode vaspitne/odgojne mjere zavodskog tipa (VP Dom Banja Luka, Vaspitni dom Sarajevo);
- Ministarstva socijalne zaštite u FBiH i RS (za superviziju centara), Odsjek za zdravlje i ostale usluge Distrikta Brčko;

- Sudije koje su izrekli vaspitnu/odgojnu mjeru.

Period sprovođenja aktivnosti:

Odmah nakon usvajanja Strategije.

Potrebni resursi:

Postojeći ljudski resursi u institucijama identifikovani kao nosioci.

Praćenje:

- Ministarstva socijalne zaštite u FBiH i RS, Odjeljenje za zdravlje i ostale usluge Distrikta Brčko, predsjednici sudova;
- Koordinaciono tijelo.

Indikatori:

- Povećan broj izvještaja o sprovođenju vaspitnih/odgojnih mjera;
- Povećan broj revidiranih (tj. obustavljenih ili zamijenjenih sa lakšom mjerom) izrečenih vaspitnih/odgojnih mjera.

Prioritet: Visoki

Komentar:

Zakon daje mogućnost sudijama da, kada se u sprovođenju vaspitne/odgojne mjere pokazuju dobri rezultati rehabilitacije maloljetnika, već izrečenu mjeru obustavi ili zamijeni lakšom.

8. Pilotirati sprovođenje posebnih obaveza uz izrečene vaspitne/odgojne mjere i, u koordinaciji sudova i centara za socijalni rad, procijeniti efekte i prepreke sprovođenju.

Nosioci

- Kantonalne i opštinske vlasti koje finansiraju pomenute centre za socijalni rad;
- Ministarstva za socijalnu zaštitu u FBiH i RS, uključeni u nadzor i evaluaciju pilot projekata;
- NVO, Fakulteti za socijalni rad u Banjaluci, Sarajevu, Tuzli, savjetovališta, sportski klubovi.

Za sprovođenje pilot projekata:

- Kantonalni centar za socijalni rad, Sarajevo;
- Kantonalni centar za socijalni rad, Tuzla;
- Centar za socijalni rad Trebinje;
- Centar za socijalni rad Banja Luka.

Period sprovođenja aktivnosti: Od 2007.

Potrebni resursi

- Finansijska sredstva potrebna za finansiranje pilot projekata;
- NVO i ustanove u zajednici;
- Studenti, volonteri.

Praćenje:

- Praćenje od strane timova koji će uključiti: sudije, predstavnike centara za socijalni rad, opštinskih vlasti, roditelja;
- Koordinaciono tijelo.

Indikatori:

- Razvijena 4 pilot projekta;
- Evaluacija urađena;
- Povećan broj izrečenih posebnih obaveza uz vaspitne/odgojne mjere.

Prioritet: Visoki

Komentar: Po potrebi potražiti dodatna donatorska sredstva.

9. Unutar policije, sudova, tužilaštava i centara za socijalni rad, donijeti pravilnike o obavezi vođenja jedinstvene evidencije o krivičnim djelima i prekršajima za maloljetnike. Obezbijediti priliv evidencija u resorna ministarstva pravde, unutrašnjih poslova i socijalnog staranja. *Ova aktivnost je predaktivnost izrade jedinstvene baze podataka o maloljetnim počiniocima krivičnih djela, Aktivnost br. 5, Strateški cilj – Zakonodavstvo.*

Nosioci:

- Prvostepeni i drugostepeni sudovi u FBiH i RS, tužilaštva u FBiH i RS, centri za socijalni rad, zavodske ustanove;
- Ministarstva pravde, unutrašnjih poslova i socijalne zaštite u FBiH, RS i analogne institucije u Distriktu Brčko.

Period sprovođenja aktivnosti: Odmah po usvajanju Strategije.

Potrebni resursi

- U postojećim institucijama koje su identifikovane kao nosioci aktivnosti;
- Primjeri dobre prakse (Hrvatska, Slovenija);
- Stručnjaci praktičari za definisanje podataka koji će se prikupljati.

Praćenje:

- Resorna ministarstva;
- Ministarstvo sigurnosti BiH;
- Koordinaciono tijelo.

Indikatori:

- Ustanovljene evidencije dostavljene resornim ministarstvima;
- Evidencije i podaci dostupni javnosti.

Prioritet: Visoki

Komentar:

- Podaci koji će se prikupljati moraju biti uporedivi;
- Sredstva tražiti unutar reforme statističkih zavoda i ustanovljavanja Zavoda za statistiku BiH;
- Ako se pokaže potrebnim, formirati međuresorni tim za definisanje vrste podataka.

Aneks 1: SADAŠNJE STANJE U OBLASTI MALOLJETNIČKOG PRAVOSUĐA²¹

Sadašnje stanje u oblasti maloljetničkog prestupništva treba sagledati sa stanovišta postojećih rješenja, postojećih aktera i osnovnih obilježja same pojave kršenja zakona. Postojeća rješenja ogledaju se u sadašnjem zakonodavnom okviru i praksi koja se provodi, dok su u domenu aktera prisutni zakonodavci, državne institucije koje provode praksu, obrazovne institucije za osoblje koje radi u ovoj oblasti, državne organizacije koje se bave zaštitom ljudskih prava, lokalne vlasti i nevladin sektor. Djeca u sukobu sa zakonom su centralni akteri, ali su karakteristike grupacije djece koja su u riziku ili su došla u sukob sa zakonom ovdje prikazane uz karakteristike same pojave prestupništva.

1.1 Zakonodavni okvir

U Bosni i Hercegovini, kako u entitetima tako i na nivou države, još uvijek ne postoji jedinstveni zakon koji u potpunosti reguliše oblast maloljetničkog prestupništva, iako je u januaru 2005. sačinjen takav nacrt zakona koji je usklađen sa međunarodnim standardima.²² Primjenjuju se posebne odredbe opštih zakonskih propisa koje se nalaze u entitetskim zakonima o krivičnom postupku, krivičnim zakonima, zakonima o izvršenju krivičnih sankcija, zakonima o socijalnoj zaštiti, kao i zakonima o unutrašnjim poslovima. Zakoni o krivičnom postupku i krivični zakoni u Federaciji BiH i Republici Srpskoj su usklađeni međusobno, ali i sa istim zakonima na nivou BiH. Krivično zakonodavstvo postavlja donju granicu krivične odgovornosti na nivo od 14 godina, te kao krivično odgovorna maloljetna lica razlikuje mlađe (od 14 do 16 godina) i starije maloljetnike (16 do 18 godina).

U Zakonu o krivičnom postupku Republike Srpske²³ kao i u Zakonu o krivičnom postupku Federacije BiH²⁴ donesenim 2003. godine, u posebnoj glavi zakona date su odredbe o postupku prema maloljetniku koje se primjenjuju prema licima koja su počinila krivično djelo, a starija su od 14 godina (što predstavlja i donju granicu krivične odgovornosti) odnosno koja su počinila krivično djelo kao maloljetnici (do 18 godine), a u vrijeme suđenja nisu navršila 21 godinu. Na postupke u krivičnom procesu koji nisu eksplicitno dati u ovoj glavi zakona, a primjenjuju se prema maloljetnicima, odnose se ostale odredbe ovog zakona, ako nisu u suprotnosti sa odredbama ove glave. Relativno male izmjene u postupku prema maloljetnicima (a što se posebno odnosi na Federaciju BiH gdje je zakon već jednom mijenjan u poslijeratnom periodu) kada se porede sa novinama koje su nastupile u procesnom zakonodavstvu kod punoljetnih izvršilaca, posljedica su suštinski neizmijenjenog koncepta maloljetničkog sudovanja prema kojemu, u maloljetničkim predmetima, sudija za maloljetnike i sudi i vodi pripremni postupak.

Najveću novost predstavlja mogućnost preusmjeravanja maloljetnika od daljnjeg formalnog krivičnog procesa, koja je data kroz obavezu tužiocu i sudiji da, za krivična djela za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine, razmotri mogućnost i opravdanost izricanja vaspitne preporuke kao alternative daljem sudskom postupku. Ostale važne novine²⁵ i izmjene tiču se izmijenjenog sastava vijeća

²¹ Ova ocjena sadašnjeg stanja temelji se na nalazima studija: *Mladi u sukobu sa zakonom u svjetlu aktualnih problema maloljetničkog krivičnog pravosuđa u BiH*, Fond otvoreno društvo-SOROS i UNICEF, oktobar 2002. i *Mladi u sukobu sa zakonom: Osvrt na praksu i zakonodavstvo u Bosni i Hercegovini u odnosu na međunarodne standarde*, Save the Children UK i UNICEF, juni 2003., kao i na identifikovanim problemima u maloljetničkom prestupništvu u BiH koji su analizirani i potvrđeni na BiH Simpozijumu o maloljetničkom prestupništvu u oktobru 2003.

²² Izrada nacrtu zakona je finansijski potpomognuta od Fonda otvoreno društvo BiH, a u njoj su učestvovali Jasmina Kosović, sudija Kantonalnog suda u Sarajevu; dr Hajrija Sijerčić-Čolić, vanredni profesor Pravnog fakulteta u Sarajevu; i dr Miodrag Simović, redovni profesor Pravnog fakulteta u Banjaluci i sudija Ustavnog suda Bosne i Hercegovine.

²³ Zakon o krivičnom postupku, Glava XXVI, Službeni glasnik Republike Srpske, 27.06.2003.

²⁴ Zakon o krivičnom postupku Federacije BiH, Glava XXVIII, 2003.

²⁵ Važnije izmjene u oba entitetska zakona o krivičnom postupku:

1. Obavezna odbrana bez obzira na vrstu krivičnog djela.
2. Roditelj, staralac, socijalni radnik, vjerski ispovjednik i branilac imaju pravo da ne svjedoče u postupku prema maloljetniku.
3. Maloljetnik se poziva preko roditelja, odnosno zakonskog zastupnika.
4. Ne može se vršiti audio i video snimanje postupka.
5. Vijeće za maloljetnike prvostepenog suda sada je sastavljeno od trojice sudija po pozivu i odlučuje po žalbama protiv odluke sudije za maloljetnike. Na sličan način se i vijeće sudija pri drugostepenom sudu sastoji od trojice sudija po pozivu.
6. U skladu sa ukinutim institutom oštećenog kao tužioca, regulisana je dužnost tužioca da obavijesti organ starateljstva i oštećenog da ne pokreće postupak prema maloljetniku iz razloga cjelishodnosti.
7. Sadašnja odredba predviđa ovlaštenje sudije za maloljetnike da podatke o maloljetniku, u vezi njegove duševne razvijenosti i prilika u kojima živi, prikupi određeno stručno lice (socijalni radnik, defektolog, psiholog) bez navođenja ranije odrednice «ako ih ima u sudu».
8. Vijeće za maloljetnike sada kontroliše neophodnost mjere pritvora svakih deset dana. Pritvor se može produžiti samo iz zakonskih razloga, a trajanje pritvora je ograničeno na šest mjeseci nakon podizanja prijedloga za pokretanje pripremnog postupka.

za maloljetnike, obavezne odbrane bez obzira na težinu počinjenog djela, izdržavanje pritvora odvojeno od odraslih osoba i skraćenje ukupno mogućeg pritvora.

Krivični zakoni u Federaciji BiH²⁶ i u Republici Srpskoj²⁷ u posebnoj glavi sadrže odredbe o vaspitnim preporukama, mjerama i kaznama za maloljetnike. Druge odredbe oba zakona takođe se mogu primijeniti ako nisu u suprotnosti sa ovim posebnim odredbama. Osim uvođenja vaspitnih/odgojnih preporuka i izbacivanja vaspitne/odgojne mjere Sudski ukor iz Krivičnog zakona Federacije BiH, nije bilo izmjena u sistemu krivičnih sankcija za maloljetnike, kako u njihovoj vrsti i namjeni, tako ni u dužini trajanja.

Zakoni o izvršenju krivičnih sankcija u oba entiteta nisu doneseni kao novi zakoni zajedno sa zakonima o krivičnom postupku i krivičnim zakonima. Oba zakona ne prate²⁸ u potpunosti izmjene koje su nastupile donošenjem novih zakona o krivičnom postupku i krivičnih zakona. Proces izmjene ovih zakona je u toku, te se očekuje potpuna usklađenost.

Zakon o socijalnoj zaštiti Republike Srpske i izmjene Zakona o socijalnoj zaštiti definišu ulogu organa starateljstva, odnosno centra za socijalni rad, u prikupljanju podataka u pripremnom postupku i radu sa maloljetnicima (uključujući i preventivni rad sa mlađima od 14 godina). U izmjenama Zakona o socijalnoj zaštiti u Republici Srpskoj identifikuje se centar za socijalni rad kao nosilac aktivnosti u provođenju vaspitnih preporuka, što predstavlja novost i priliku da se sami centri organizuju za započinjanje ovih aktivnosti. U Federaciji BiH, Zakon o socijalnoj skrbi na isti način definiše poslove centra za socijalni rad iako na dva nivoa, kantonalnom i opštinskom. Za sada nisu donesene dopune zakona niti podzakonski akti koji definišu provođenje vaspitnih/odgojnih preporuka.

U zakonima o sudovima i sudskoj službi u oba entiteta, pitanje nadležnosti sudije za maloljetnike definisano je odredbom da je nadležan sud tamo gdje je izvršeno krivično djelo.

Pored odredbi unutar entitetskih zakona o unutrašnjim poslovima gdje je definisana i preventivna uloga policije, prisutna su i određena podzakonska akta, uputstva i procedure u oba entiteta u kojima se specifičnije govori o radu policijskih organa sa maloljetnicima, posebno prilikom lišavanja slobode.

1.2 Usaglašenost zakonodavstva u Bosni i Hercegovini sa međunarodnim standardima

Postojeće ocjene stepena usaglašenosti zakonodavstva u oblasti maloljetničkog prestupništva u BiH datiraju iz 2002. i 2003. godine, kako su date u dvije istraživačke studije OSF/UNICEF-a i SC UK/UNICEF-a. Prva studija ukazuje na generalno visok stepen usaglašenosti sa međunarodnim standardima, dok se studija Save the Children UK i UNICEF-a u jednom svom dijelu bavi analizom usaglašenosti isključivo krivičnog zakonodavstva u BiH (Krivični zakon, Zakon o krivičnom postupku i Zakon o izvršenju krivičnih sankcija), u odnosu na pomenute standarde UN.

-
9. Maloljetnik pritvor izdržava odvojeno od odraslih osoba (ne postoji ranija mogućnost da se maloljetnik smješta sa punoljetnom osobom ako usamljenije duže traje ili ako punoljetno lice ne bi štetno uticalo na maloljetnika).
 10. Kod obustave postupka organ starateljstva je izgubio mogućnost da inicira odluku vijeća za maloljetnike da se preispita odluka o obustavi postupka.
 11. Rokovi o obavještanju predsjednika suda o predmetima koji nisu okončani, te o razlozima za to, skraćeni su sa 30 na 15 dana.
 12. Kao posljedica ukidanja porote, na ročištu za izricanje vaspitne mjere i glavnom pretresu sudi sudija za maloljetnike kao sudija pojedinac. Ukinuta je odredba da se na sjednici vijeća može odlučiti da se održi glavni pretres, ali se na ročištu može donijeti odluka da se održi glavni pretres.
 13. Izmijenjen je dosadašnji tok glavnog pretresa sa primjenom instituta anglosaksonskog prava, kao što su indirektno i unakrsno ispitivanje i drugo. Ostala je odredba o odlučivanju na glavnom pretresu.
 14. Rok za izradu rješenja odnosno presude identičan je roku za izradu presude kao kod punoljetnih lica i iznosi 8 dana, a u složenim stvarima 15 dana od dana objavljivanja odluke.
 15. Pravo na izjavljivanje žalbe prošireno je sada i na vanbračnog druga. Takođe na sjednicu vijeća za maloljetnike na višem sudu sada se uvijek poziva i maloljetnik i branilac.
 16. Obaveza uprave ustanove u kojoj se izvršava vaspitna mjera prema maloljetniku da izvještava sud o ponašanju maloljetnika sada je skraćena na dva mjeseca u odnosu na prethodnih šest.

²⁶ Krivični zakon Federacije BiH, Glava X, Službene novine FBiH, 29/07/2003.

²⁷ Krivični zakon Republike Srpske, Glava VI, Službeni glasnik Republike Srpske, 25/06/2004.

²⁸ Zakon o izvršenju krivičnih sankcija još uvijek sadrži odredbu obavještanja ustanove koja provodi vaspitnu mjeru zavodskog karaktera o ponašanju maloljetnika sudu na svakih šest mjeseci, dok novi zakoni o krivičnom postupku određuju za istu obavezu dva mjeseca.

Bazirajući se na toj studiji, a imajući u vidu izmjene koje su nastale u procesu donošenja novog Zakona o krivičnom postupku i Krivičnog zakona za BiH, kao i usklađivanje istih entitetskih zakona u oba BiH entiteta, u sadašnjem trenutku treba razlikovati:

1. Zakonska rješenja i institucionalni okvir usklađen sa međunarodnim standardima;
2. Postojeća zakonska i institucionalna rješenja koja zahtijevaju dodatna usklađivanja ili koja ne postoje, a predviđena su međunarodnim standardima.

Usklađena rješenja:

1. Krivičnopravne odredbe koje obezbjeđuju human tretman maloljetnika i zaštitu njegovih/njenih prava u postupku prema maloljetniku, kao što su odredbe o obazrivom postupanju, obaveznoj odbrani, mogućnošću da maloljetnik dobije prevodioca ukoliko ne poznaje jezik na kojem se vodi postupak, zabrani objavljivanja toka krivičnog postupka, dužnosti hitnog postupanja.
2. Izricanje pritvora samo u izuzetnim slučajevima, odredba o izdržavanju pritvora odvojeno od punoljetnih lica, ograničavanje vremenskog trajanja pritvora.
3. Mogućnost primjene načela oportuniteta, kao i mogućnost preusmjeravanja koja je data sudiji i/ili tužiocu kroz izricanje odgojnih/vaspitnih preporuka za krivična djela za koje se predviđa novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine.
4. Mogućnost žalbe protiv presude kojom se izriče bilo koja vaspitna mjera ili kazna zatvora.
5. Mogućnost izmjene izrečene vaspitne mjere ili obustave.
6. Nepostojanje kazne dugotrajnog zatvora i smrtne kazne.

Rješenja koja ne postoje ili postojeća rješenja koja zahtijevaju reviziju i/ili izmjenu:

1. Uvođenje zakonske mogućnosti preusmjeravanja od strane policije za lakša krivična djela i prestupnike koji po prvi put krše zakon.
2. Uvođenje zakonskih mogućnosti za angažovanje civilnog društva u programima prevencije i kod provođenja izrečenih mjera, a posebno vaspitnih/odgojnih preporuka i posebnih obaveza uz mjere pojačanog nadzora.
3. Jasno zakonsko definisanje da se zatvaranje maloljetnika koristi kao mjera posljednjeg izbora i uvođenje alternativa zatvaranju za određena krivična djela.
4. Uvođenje mogućnosti eksternog nadzora i kontrole izvršenja krivičnih sankcija, kako onih koje se provode u institucijama, tako i onih koje bi se provodile u zajednici.
5. Uvođenje zakonske obaveze permanentne edukacije svog osoblja koje radi sa maloljetnim prestupnicima.
6. Jasnije zakonsko definisanje provođenja odgojnih/vaspitnih preporuka.
7. Proširenje obaveza provođenja preventivnih aktivnosti u svim relevantnim oblastima.
8. Redefinisanje trajanja zavodskih mjera i poboljšanje odredbi za provođenje zavodskih mjera, kada su u pitanju djevojke i maloljetnici sa poteškoćama u razvoju.
9. Jasnije definisanje uslova nadzora maloljetnih pritvorenika od strane sudije za maloljetnike.

1.3 Institucionalni okvir i preovladavajuća praksa

Institucionalni okvir ovdje obuhvata glavne aktere koji provode praksu u oblasti maloljetničkog prestupništva.

Na nivou države, odnosno zajedničkih organa BiH pri Vijeću/Savjetu ministara BiH, Ministarstvo pravde BiH, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH kao i Ministarstvo sigurnosti BiH, kroz svoje zakonski definisane djelatnosti, imaju ograničen dodir sa oblašću maloljetničkog prestupništva. Vijeće za djecu BiH ustanovljeno je pri Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice BiH kao tijelo koje prati provođenje prava djeteta iz Konvencije o pravima djeteta. Ne postoje druga tijela niti na državnom niti na entitetskom nivou, pri jednom resoru niti međuresorna, koja se posebno bave pitanjima zaštite djeteta u posebnim okolnostima kako to određuje Konvencija o pravima djeteta, u koje spadaju i djeca u sukobu sa zakonom. Na nivou provođenja zakona i politike, ne može se govoriti o ujednačenoj ili nekoj prosječnoj praksi u različitim institucijama, bilo unutar entiteta, bilo na nivou BiH.

U Federaciji BiH i Republici Srpskoj, kreiranje politike čiji se efekti prenose i na oblast maloljetničkog prestupništva su u domenu djelatnosti ministarstava unutrašnjih poslova, pravde, socijalne zaštite i obrazovanja. Na nivou provođenja zakona i politike, ne može se govoriti o ujednačenoj ili nekoj prosječnoj praksi u različitim institucijama u entitetima gdje preovlađuju slijedeći modeli rada:

Unutrašnji poslovi

Policijske uprave u Federaciji BiH, odnosno centri javne bezbjednosti i policijske stanice u RS, nemaju posebna odjeljenja za maloljetnike, sa izuzetkom takvog odjeljenja koje postoji u Sarajevu²⁹. U CJB Banja Luka postoje dva krim-inspektora za rad sa maloljetnim prekršiocima. Prema postojećim istraživanjima, u praksi se nastoje provoditi zakonske obaveze po kojima se nakon privođenja maloljetnika obavještavaju roditelji i Centar za socijalni rad, kao i da se maloljetnici ne zadržavaju duže od 24 sata. Postoje indicije³⁰ da je obavješavanje maloljetnika od strane policije o pravu na branioca neredovno, mada su prijavljeni pozitivni pomaci i u vezi sa tim.

Preventivni rad policije odvija se u najvećoj mjeri unutar svakodnevnog posla, sa rijetkim specifičnim preventivnim projektima novijeg datuma. Policijske akademije i visoke škole za policiju u okviru nastavnog plana posebno razrađuju maloljetničko prestupništvo kao zasebnu stručnu oblast, kojom su obuhvaćene odredbe u skladu sa poštovanjem ličnosti maloljetnika, kao i značaj prvog kontakta sa maloljetnicima, a postoje i primjeri organizovanja posebnih obuka na ovu temu.³¹

Institucije pravosuđa

Budući da zakon ne predviđa specijalizaciju sudija i tužilaca za maloljetnike u sukobu sa zakonom, u sudovima preovlađuje praksa internog zaduženja referatom maloljetničkog prestupništva posebnog sudije. Sa izmjenjenom ulogom tužioca, koji je prema novom zakonodavstvu centralna osoba za sve radnje u toku otkrivanja i gonjenja počinitelja krivičnog djela, smanjena je mogućnost specijalizacije tužilaca. U skladu sa novim krivičnim zakonodavstvom, iako ne postoji eksplicitna obaveza zapošljavanja stručnih saradnika (psihologa, socijalnog radnika, defektologa), predviđa se njihova veća uloga i otvara mogućnost da se stručni saradnici zapošljavaju u većem broju nego ranije, kada se stručni saradnici po pravilu nisu koristili za slučajeve maloljetnika. Iako zakon predviđa hitnost u rješavanju slučajeva maloljetnika, ova praksa se značajno razlikuje od jednog do drugog suda.

Kod određivanja pritvora prije suđenja, nastoje se u najvećoj mjeri poštovati odredbe zakona o dovođenju maloljetnika pred sudiju u roku od 24 sata nakon što ga je privela policija. Pritvor može trajati od jedan do tri mjeseca. Broj određenih pritvora varira, a procjenjuje se na jedan od deset slučajeva³². Problemi kod izdržavanja pritvora vezani su za nepostojanje odgovarajućih prostorija za pritvorski smještaj, loše uslove boravka u postojećim prostorijama i odsustvo svake obrazovne aktivnosti za maloljetnike dok su u pritvoru³³. Kod izricanja mjera i kazne zatvora, praksa u sudovima u oba entiteta je vrlo slična. Unutar dijapazona postojećih mjera, jedan dio mjera se uopšte ne izriče zbog nepostojanja infrastrukture (mjera upućivanja u disciplinski centar i mjere upućivanja u vaspitni odnosno vaspitno-popravni dom). Vaspitno-odgojne preporuke koje oslikavaju moderne tendencije u radu sa maloljetnicima se po pravilu ne izriču, što se objašnjava nepostojanjem podzakonskih akata koji bi regulisali proceduru izricanja i provođenja. Za lakša krivična djela često se izriče mjera Sudski ukor³⁴. Za teža ili ponovljenja krivična djela sudije najčešće izriču mjere pojačanog nadzora roditelja ili pojačanog nadzora organa starateljstva³⁵, gdje potonja mjera često zamjenjuje mjeru upućivanja u vaspitnu ili vaspitno-popravnu ustanovu, praćeno osjećanjem sudija da je bolje uspostaviti nadzor koji omogućuje ova mjera nego nikakav. Posebne obaveze uz mjere pojačanog nadzora predstavljaju veliku mogućnost za razvoj alternativnih mjera u zajednici, no po pravilu se ne izriču. Kazna maloljetničkog zatvora izriče se srazmjerno rijetko³⁶.

Varira i praksa nadzora od strane suda nad provođenjem sudskih mjera. Često je mišljenje da je u praksi rijetko suspendovanje već izrečenih mjera, zamjena ili prekid istih. Razlozi se mogu tražiti kako u

²⁹ U 2003. godini formirano je Odjeljenje za posebne namjene i poseban referat za maloljetničko prestupništvo, i zaposlen inspektor koji radi isključivo na maloljetničkom prestupništvu. Takođe, u svakoj PU na nivou Kantona Sarajevo određene su kontakt osobe zadužene za ovu problematiku.

³⁰ Nacrt izvještaja «Objedinjeni izvještaj o pristupu pravdi, Bosna i Hercegovina», DFID, novembar 2004.

³¹ Mogućnost data kroz Priručnik za obuku «Rad policije sa djecom i mladima» kojeg je 2005. god., u saradnji sa policijskim akademijama iz Banja Luke i Sarajeva objavio Save the Children UK, koristeći iskustva istoimenog ciklusa treninga održanog za pripadnike policijskih snaga u BiH.

³² U Federaciji BiH u 2003. godini, od 292 osuđena maloljetnika 25 je bilo smješteno u pritvor prije suđenja (Statistički godišnjak Federacije BiH za 2003.god.).

³³ Izvještaj Vladi Bosne i Hercegovine o posjeti Evropskog odbora za sprečavanje torture i nehumanog ili degradirajućeg odnosa ili kažnjavanja, nakon posjete BiH. 5. decembar 2003. god.

³⁴ Ova mjera je u julu 2003. god. ukinuta u krivičnom zakonodavstvu Federacije BiH, a ostala je prisutna u Republici Srpskoj.

³⁵ U Federaciji BiH u 2003. godini, 51% izrečenih mjera bile su mjere pojačanog nadzora.

³⁶ U Federaciji BiH u 2003. godini, od 292 presude 4 su se odnosile na kaznu maloljetničkog zatvora.

postojećim zakonskim rješenjima, tako i u slabim rezultatima provođenja sudskih mjera ili neredovnom i nedovoljnom izvještavanju o napretku u provođenju mjera od strane centara za socijalni rad.

Pitanje kvaliteta odbrane od strane branioca-advokata, koji su u većini slučajeva branioci po službenoj dužnosti, zaslužuje posebnu analizu i pažnju posebno kada se ima u vidu da je obavezna odbrana u Republici Srpskoj zakonska odredba i praksa novijeg datuma, tačnije od jula 2003. god.

Na pravnim fakultetima u BiH maloljetničko pravosuđe se proučava u kontekstu krivičnog prava. Ne postoje specijalistički studiji iz ove oblasti na nivou postdiplomskih studija.

Socijalni sektor

Organi socijalnog staranja, odnosno centri za socijalni rad i socijalne službe u manjim mjestima, ostaju zakonski jedine institucije van pravosudnog sistema, koje obavljaju radnje u pripremnom postupku, provođenju vaspitnih preporuka³⁷ i vaspitnih mjera vaninstitucionalnog karaktera i izvještavanju suda o provođenju ovih mjera. Centrima za socijalni rad je takođe data zakonska mogućnost provođenja preventivnih programa.

U centrima za socijalni rad u većim gradovima postoje odjeljenja za rad sa maloljetnicima u sukobu sa zakonom, dok se u manjim mjestima nastoji obezbijediti - koliko je moguće - timski rad stručnjaka različitog profila. U dominirajućim uslovima slabe opremljenosti, nedovoljnih finansijskih sredstva i nedovoljnog broja zaposlenih sa odgovarajućim obrazovanjem, sami stručnjaci u centrima najčešće nisu zadovoljni postojećom praksom. Otuda je praćenje stepena resocijaliziranosti maloljetnika unutar provođenja mjera pojačanog nadzora roditelja i pojačanog nadzora organa starateljstva u kojima aktivno učestvuju centri za socijalni rad, predstavlja slabu stranu rada centara za socijalni rad. Aktivno uključivanje djece i roditelja u osmišljavanje rehabilitacionih aktivnosti u okviru provođenja ovih mjera najčešće nije uobičajena praksa. Nema posebno osmišljenog rada sa djevojkama, niti sa djecom koja su došla u sukob sa zakonom, a mlađa su od 14 godina, osim izolovanih primjera dobre prakse.

Finansiranje opštinskih centara za socijalni rad od strane opštinskih vlasti ili kantonalnih vlasti u Federaciji BiH za kantonalne centre za socijalni rad nije rezultat potreba, već procjene potreba od strane nosioca vlasti, što takođe ne prati stručni nadzor ili pomoć od strane istih finansijera, jer su ti mehanizmi u nadležnosti ministarstava za socijalnu politiku.

Institucije za provođenje zavodskih mjera

Ustanove predviđene zakonom za provođenje zavodskih vaspitnih/odgojnih mjera su vaspitni/odgojni dom, vaspitno-popravni dom, ustanove za osposobljavanje za maloljetnike sa medicinskim ili posebnim potrebama i kazneno-popravni zavodi odnosno zatvorske ustanove. Ministarstva pravde u svakom od entiteta su nadležna ministarstva za ove ustanove. U praksi postoji Vaspitni zavod «Hum» u Sarajevu koji u nekim slučajevima smješta i djecu koja su došla u sukob sa zakonom, ali ne funkcioniše isključivo kao odgojna ustanova. U Banjaluci je pri Kazneno-popravnom zavodu izgrađeno odvojeno odjeljenje vaspitno-popravnog doma, ali nisu obezbjeđeni uslovi za njegovo funkcionisanje u praksi.

U praksi maloljetnici koji su dobili sudsku mjeru upućivanja u vaspitno-popravni dom u situaciji kada takve ustanove ne postoje ili ne funkcionišu, nisu sa druge strane pod nadzorom i brigom niti jedne službe, tima ili programa, te je njihova rehabilitacija i reintegracija prepuštena u potpunosti njihovim porodicama, koje su u velikom broju slučajeva nesposobne da pruže adekvatnu roditeljsku brigu i zaštitu.

Vrlo je važno da u isto vrijeme nema nikakvih pokazatelja koji upućuju na to da je nedostatak vaspitnih ustanova doprinio porastu maloljetničkog prestupništva, niti u kom stepenu je taj porast prouzrokovan nefunkcionisanjem zatvorenih vaspitnih institucija. Ovaj faktor, tradicionalna naklonost institucijama ali i saznanja određenih stručnjaka o iskustvima iz drugih zemalja gdje je potvrđeno da duži boravci u zatvorenim institucijama uzrokuju veći recidivizam nego primjena mjera nezatvaranja, rezultiraju u različitim razmišljanjima u stručnim krugovima u BiH³⁸. Zagovornici hitne i neodložne potrebe izgradnje ili osposobljavanja ustanova zatvorenog tipa (vaspitne ustanove i vaspitno-popravni domovi) kao rješenja za uspješniju borbu protiv maloljetničkog prestupništva sučeljavaju se sa stručnjacima koji daju prednost

³⁷ Ovo rješenje je zakonski sada dato samo u Republici Srpskoj, Izmjene i dopune Zakona o socijalnoj zaštiti, Službeni glasnik Republike Srpske 110/03.

³⁸ Nakon BiH Simpozijuma o maloljetničkom prestupništvu, održan je naknadno još jedan sastanak Radne grupe simpozijuma za institucionalni tretman sa ciljem produženja diskusije i iznalaženja većeg broja zajedničkih stavova nego što je ponudio rezultat rada na samom Simpozijumu.

ustanovama otvorenog tipa i alternativnim načinima brige o maloljetnicima kojima je, imajući u vidu težinu počinjenog krivičnog djela, kako to zakon navodi - potrebna «mjera stalnog stručnog nadzora» ili «pojačane mjere prevaspitavanja».

Osobe koje su dobile kaznu maloljetničkog zatvora izdržavaju je u kazneno-popravnim zavodima u Zenici i Foči. U decembru 2003. godine, u oba zatvora kaznu maloljetničkog zatvora je izdržavalo 16 osoba.³⁹ Osnovni i suštinski problem predstavlja izdržavanje kazne zatvora maloljetnika (uključujući i mlađe punoljetne osobe do 24 godine starosti) zajedno sa punoljetnim osuđenima. Istraživanje provedeno na temu položaja mladih na izdržavanju kazne maloljetničkog zatvora⁴⁰ naglašava da bi odvajanje mladih na izdržavanju kazne zatvora od ostalih osuđenika suštinski uticalo na poboljšanje režima koji se provodi sa mladima u zatvorima. Iako se u uslovima reduciranih budžeta za zatvorske ustanove nastoje poboljšati i uslovi boravka i tretman, sadašnji je položaj mladih u zatvorima opterećen problemima vezanim za neadekvatnu ishranu, nedovoljnu medicinsku zaštitu, slabu pomoć ovisnicima od narkotika, prekomjerno discipliniranje i nedovoljno otvoren sistem žalbi.⁴¹

Nastoji se obezbijediti obrazovanje, rekreacija i dovoljan kontakt sa vanjskim svijetom. Slabe su veze sa centrima za socijalni rad koje su potrebne za postpenalni prihvata i nedovoljno su iskorištene mogućnosti povezivanja sa drugim institucijama sistema ili nevladinim organizacijama koje bi mogle obogatiti tretman mladih u zatvorima, a što je prisutno kao praksa u drugim zemljama.

Ombudsmani u FBiH i RS

Kancelarije Ombudsmana u oba entiteta pokazuju veliko interesovanje i provode konkretne aktivnosti vezane za maloljetničko prestupništvo na nivou različitih istraživanja, savjetovanja i pružanja podrške treninzima i obukama osoblja.

Lokalne zajednice

Imaju uticaja na situaciju u maloljetničkom prestupništvu kroz finansiranje centara za socijalni rad, gdje su ova sredstva po pravilu nedostatna za bilo kakav osmišljeniji rad na provođenju mjera pojačanog nadzora ili za rad sa maloljetnicima u fazi pripremnog postupka, kada su po ocjenama stručnjaka psihički najnestabilniji. Lokalne vlasti sve češće finansiraju ali i iniciraju projekte čija su ciljna grupa mladi a koje najčešće provode lokalne nevladine organizacije.

Nevladin sektor

Unutar nevladinog sektora nema organizacija koje se isključivo bave ovom problematikom. Može se govoriti o radu na prevenciji dolaska u sukob sa zakonom kao uzgrednom efektu provođenja aktivnosti NVO usmjerenih ka prevenciji nasilja i zavisnosti od droga i uopšte kvalitetnijem životu djece i mladih. Udruženje medijatora BiH do sada nije dobilo specifičnu edukaciju o medijaciji između oštećenog i maloljetnog počinitelja.

1.4 Dosadašnji i postojeći procesi u BiH vezani za oblast maloljetničkog prestupništva

Brojni su procesi i aktivnosti koji se provode u BiH nakon rata koji su dotakli problematiku maloljetničkog prestupništva ili su bili određeno fokusirani na ovu oblast. Sve ove aktivnosti doprinijele su stvaranju povoljne klime za razumijevanje potrebe strateškog pristupa, a neke konkretne aktivnosti direktno su rezultirale ovom Strategijom. Shodno tome mogu se podijeliti na:

- a) Proces i aktivnosti koji su u vezi sa obavezama provođenja međunarodnih ugovora ili poštovanja međunarodnih konvencija;
 - b) Proces i aktivnosti reformske prirode;
 - c) Programi i aktivnosti značajnijeg obima.
-
- a) Procesi i aktivnosti koji su u vezi provođenja međunarodnih ugovora ili poštovanja međunarodnih konvencija

³⁹ Istraživanje, Izvještaj *Položaj osoba osuđenih na kaznu maloljetničkog zatvora u zatvorima u BiH*, Save the Children UK, mart 2005.

⁴⁰ Istraživanje, Izvještaj *Položaj osoba osuđenih na kaznu maloljetničkog zatvora u zatvorima u BiH*, Save the Children UK, mart 2005.

⁴¹ «Mladi u sukobu sa zakonom: Osvrt na praksu i zakonodavstvo u Bosni i Hercegovini u odnosu na međunarodne standarde» Save the Children UK i UNICEF, 2003.

Prvi izvještaj Bosne i Hercegovine Komitetu za prava djeteta (sačinjen 2001. god. i podnesen 2004. god). Imajući obavezu da provodi sve potrebne aktivnosti u cilju primjene UN Konvencije o pravima djeteta⁴², Bosna i Hercegovina u svom prvom petogodišnjem izvještaju Komitetu za prava djeteta, kada je u pitanju tretman djece u sukobu sa zakonom, daje u najvećoj mjeri pregled zakonskih rješenja koja su postojala 1998. godine u oba entiteta. Ocjena prakse ograničava se na konstatacije da se zakon ne provodi u punoj mjeri zbog nedostatka institucija. U izvještaju se konstatuje porast prestupništva u nekoliko prethodnih godina, dok se istovremeno pominje problem nedostatnih statističkih podataka. Poziva se na reformu maloljetničkog krivičnog prava koja bi, shvaćena kao «skup preventivnih i represivnih mjera društva», trebala biti zasnovana na definisanim naučnim principima, sa određenim ciljevima.

Alternativni izvještaj o stanju prava djeteta u BiH⁴³, koji se takođe upućuje Komitetu za prava djeteta kao dopuna državnom izvještaju, informiše o promjenama koje su nastale sa izmjenama u krivičnom zakonodavstvu, a kao problemi praktične primjene zakona su navedeni neprovođenje odgojnih-vaspitnih preporuka, slabi rezultati u primjeni odgojnih-vaspitnih mjera i neprovođenje zavodskih mjera sa smještanjem maloljetnika u institucije. Preporuke izvještaja pozivaju na razvoj aktivnosti na liniji unapređenja zakonodavstava i prakse i njihovog dovođenja u veću saglasnost sa međunarodnim standardima i dobrom praksom u svijetu.

Akcioni plan za djecu Bosne i Hercegovine⁴⁴ 2002-2010 kao jednu od sedam oblasti od posebne važnosti i kao prioritet za jačanje položaja djece u BiH identifikuje oblast «Djece u dodiru sa zakonom». Akcioni plan poziva na edukaciju i specijalizaciju radnika organa unutrašnjih poslova, unapređenje praćenja pojave kršenja zakona i uspostavljanje jedinstvene baze podataka, podizanje svijesti najšire javnosti o problematici maloljetničkog prestupništva i najčešće neodvojivih fenomena nasilja i zloupotrebe narkotika.

Izvještaj BiH Evropskom odboru za sprečavanje torture i nehumanog ili degradirajućeg tretmana ili kažnjavanja (CPT⁴⁵). Nakon prve posjete odbora u 2003. godini i datih preporuka Odbora za poboljšanje uslova i tretmana u zatvorima, ministarstva pravde u BiH izvještavaju Odbor o promjenama koje su izvršene u zatvorskim ustanovama po dobijenim preporukama, a koje se odnose i na maloljetne osuđenike, te u isto vrijeme potvrđuju da se maloljetni zatvorenici u sadašnjim uslovima ne mogu smjestiti u zasebni centar jer su zatvorski kapaciteti pretrpani (KPZ Zenica).

b) Procesi i aktivnosti reformske prirode

Promjene u krivičnom zakonodavstvu. Doneseni su Zakon o krivičnom postupku i Krivični zakon za BiH te usaglašeni entitetski zakoni o krivičnom postupku i krivični zakoni. Odredbe o maloljetnicima u zakonodavstvu Republike Srpske izmijenjene su u pravcu usklađivanja sa već ranije osavremenjenim odredbama o maloljetnicima u krivičnom zakonodavstvu Federacije BiH. U oba entiteta sada postoje zakonom predviđeni mehanizmi preusmjeravanja ka alternativnim modelima rada u odnosu na formalni krivični proces, a u zakonodavstvu RS nove su i odredbe koje se tiču zaštite privatnosti maloljetnika, hitnosti postupka i obaveznog branioca.

Reorganizacija pravosudnog sistema i ustanovljavanje centara za edukaciju sudija i tužilaca.

Iako reforma pravosuđa nije dovela do specijalizacije sudija koji bi se isključivo bavili maloljetnicima, imenovanje sudija i tužilaca od strane Visokog sudskog i tužilačkog vijeća ima za cilj povećanje i održavanje kvaliteta rada pravosudnog osoblja, pa tako i sudija koji veći dio svog posla obavljaju na slučajevima djece u sukobu sa zakonom. Centri za edukaciju sudija i tužilaca imaju u svojim planovima rada ili su već provodili edukativne aktivnosti fokusirane na problem maloljetnika.

⁴² Bosna i Hercegovina je u okviru Ustava Bosne i Hercegovine, Anex I tačka 12. uključila Konvenciju o pravima djeteta u svoj pravni sistem. Izvještaj je nastao u junu 2001. god., a sačinilo ga je Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH na osnovu ranije napravljenih odvojenih izvještaja za svaki od entiteta.

⁴³ Izvještaj napravljen u novembru 2004. god. od strane nevladinih organizacija «Zdravo da ste» i «Naša djeca» uz stručnu i finansijsku podršku Red Barna

⁴⁴ Akcioni plan donešen od strane Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice odnosno Vijeća Ministara BiH kao prihvaćena obaveza nakon Specijalnog zasjedanja o djeci Generalne Skupštine UN-a, maj 2002. god.

⁴⁵ U vršenju svojih funkcija CPT ima pravo da se koristi pravnim standardima sadržanim u Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima kao i u jednom broju drugih relevantnih instrumenta za sprovođenje ljudskih prava.

Reforma zatvorskog sistema obuhvata i pitanja osoba koje se dobile kazne maloljetničkog zatvora, iako to nije centralna tema.

c) Procesi i aktivnosti značajnijeg obima

Od aktivnosti koje su se direktno bavile zakonodavstvom i praksom u oblasti maloljetničkog prestupništva ističu se:

Projekat ***Mladi u sukobu sa zakonom u svjetlu aktualnih problema krivičnog pravosuđa u BiH***⁴⁶. Projekat koji je započeo izradom istoimene studije, a u svojoj tekućoj fazi, slijedeći preporuke iz studije, nastavljen je izradom *Nacrta zakona o maloljetnim učiniocima krivičnih djela za BiH (januar 2005.)* koji objedinjuje procesne, materijalne i izvršne odredbe krivičnog prava vezane za maloljetnike i mlađe punoljetnike, te čije se usvajanje očekuje na nivou BiH, a primjena od strane nadležnih institucija u entitetima.

Program ***Pristup pravdi za djecu u sukobu sa zakonom***⁴⁷ sa najvažnijim projektima: inovativni koncepti rehabilitacije maloljetnika, trening policije, istraživanje položaja maloljetnika u zatvorskim ustanovama, edukacija o modelima preusmjerenja, studijske posjete.

Od programa koji se na manje direktan način bave problematikom kriminaliteta mladih važni su:

- Izrada Strategije o narkomaniji, Ministarstvo civilnih poslova BiH;
- Pregled i razvoj indikatora za prava djeteta, UNICEF i Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH;
- Prevencija nasilja nad djecom - jačanje kapaciteta Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH, Save the Children Norway i UNICEF;
- Program *Pristup pravdi* (DFID);
- Program *Unapređenje sektora pravosuđa* (USAID);
- Projekat medijacije u privrednim sporovima (SEED).

⁴⁶ Projekat od 2000. god. provodi Open Society Fund BH (SOROS)

⁴⁷ Projekat od 1998. god. provodi Save the Children UK